

Ido-Saluto!

Editita dal Germana Ido-Societo

1/2009

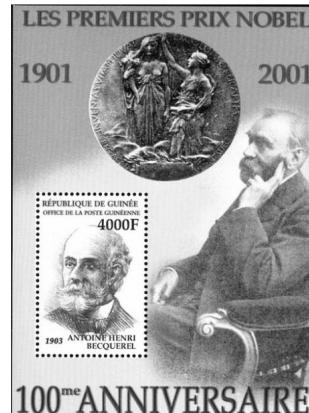

← Wilhelm
Weitling
(1808 – 1871)

artiklo pag. 3 - 5

Henri →
Becquerel
(1852 – 1908)

artiklo pag.
16 - 17

Treno dum la vehado tra la monti Chiniana inter Lhasa e
Lanzhou

artiklo pag. 9 - 12

Kara lekteri!

Ye la komenco di nova yaro on kustumas questionar, quala esis l'olda yaro koncerne la propra vivo o la Ido-movimento, bona, min bona o mem mala. Singlu respondez individuale pos kurta reflektado.

Du extraordinara eventi esis salianta dum la yaro 2008, unesme la kunveno en Neviges, duesme nia prezenteso sur la EXPOLINGUA, grandega lingui-ferio en Berlin. Pri Neviges, suburbo di Wuppertal, altri ja esas skribinta en Progreso e nia revueto. Pri la lingui-ferio en la Rusa Domo on devus skribar ankore kelka frazi.

Pro esir prezenta ja quarfoye sucedante ye la EXPOLINGUA per propra estaleyo, Ido divenas sempre plu konocata inter yuna homi di multa landi. Ni fidez a to, ke li naracos en sua hemlando pri nia bela linguo internaciona e serchos plusa informo en interreto. Danke a nia Hispana samideano Pastrana sur Teneriffa, ni povis produktigar impresanta afisho por nia estaleyo. L'originala modelo facis bona servo dum la diskurso pri la temo "La linguo internaciona Ido – ecelanta moyeno por intensigar e racionalizar mondvasta komunikado", kurte ante la fino dil expozeyo. La asisto di nia amiko Vlado esis granda helpo por ni, pro ke il povis parolar kun vizitanti de Esteuropa.

Ni esperas, ke anke 2009 nia Ido-Saluto povas havar 20 vice nur 12 pagini. Ni savas bone, ke la maxim multa til-nuna artikli esis apta precipue por progresinta lektanti. Future ni volas konsiderar plu multe anke la komencanti di Ido. Possible nia lektantaro povas sendar facila texti, apta dialogi od altra kontributi por atingar ca skopo. Per la 10esma leciono la kurseto finos. Quale ja ofte dicita, ni joyas pri omna eko de nia lektantaro. Por exemplo Don Gasper de Hongkong skribis suplemento a ni pri la familio Jacob. Regretinde til nun mankas irga viv-signo del amiki di Moldova, pos ke ni esas sendita plura exempleri de Ido-Saluto a li.

La foriro di du aktiva Idisti ne povas donar la mortiganta stroko a nia movimento, nam vice ili nova adhereri naskos ed olda konocata aktivisti riviveskis. Co omna kalkulite la yaro 2008 esis prefere bona yaro.

Via redakterio

Kara membri di nia Idala societo, kar abonanti,

nova yaro jus komencis. Ni volas retroregardar: Du yari ante nun la Idolinguo celebris sua 100-yara jubileo per renkontro en sua nasko-urbo. Dum la pasinta yaro 2008 ni fiere konstatis sama 100 yari di nia cheforganio Progreso. Quo eventos dum ica yaro? Yes, anke 2009 ni Idisti havos plusa motivo agreabla por festar. 100 yari ante nun la Idopioniro profesoro Wilhelm Ostwald ganis la Nobel-premio pro sua ciencala rezultaji en sua domeno, la kemio. Ka la Idisti ri-memoros su pri lia geniozo per ula evento? Ka li celebros digne ica aniversario? Ka la – precipue la Germana Idisti - honorizos lia unesma Ido-prezidanto? Kompreneble, on dicos!

Regretante me konstatas ca-instante, til nun ni ne havas ula projeto o programo. Me envidias la kemiisti. La kemiala societi di Latvia e Germania prizos lia premiizito per specala konferi. Ka ni povus partoprenar che li? Ni povus atencigar li, ke Ostwald esis granda propagisto dil Ido. Mem en Usa lu propagadis Ido per Ido. Forsan ni povus aranjar mikra expozo lor la EXPOLINGUA. Ultre to per la moto “Nobelpremio por Ostwald - 100 yari” ni renkontrez en la memoreyo en Großbothen, ka yes?

Me opinionas, per plu modesta skopi ni estimos e konservez la heredajo linguala di nia famozo.

Omnu agez segun la Ostwald-devizo ‘Nutze die Energie – verschwende sie nicht’ (Uzez l’energio – ne disipez ol). O quale la olda Latinisti dicis: „carpe diem!”, t.e. uzez la dio. Komencez agar ankore cadie. Forsan morge omno esos pasinta. Me repeatas, serchez kunlukteri en via urbo, en via cirkumajo. La quanto pekuniala di Nobel, quan Ostwald donacis al Idomovemento, ne darfez vane spensabir. Ka yes?

Pro ke me parolis pri pekunio: volontez ne obliviar sendar vua kontributaji por membrezo ed abono. Pluse, la yarala asembleo generala di la Germana Ido-societo eventos ye 16esma mayo en Nürnberg. La Ido-renkontro Europana eventos ye 17esma til 22esma julio en la Estoniana chefurbo Tallinn. Me tre joyus rividar konocata amiki e nova „vizaji“.

E. Scholz,
membro dil GIS-Direktanta Komitato

Nula respekto a la proprietajo

200 yari ante nun naskis en Magdeburg la religioza socialisto Wilhelm Weitling

Skandalo en Zürich: Ye la 8esma di junio 1843 talior-kompano en-voyajinta de Magdeburg esas arrestata. Un libro, quon il jus skribis, esas konfiskata. La titulo sonas ne-nocive: “L’evangelio di la povra pekero” – ula verko, qua sonas tam pie kam prediko ed esas plenega ye biblo-citaji. La talior-kompano Wilhelm Weitling – naskita 200 yari ante nun, ye la 5esma di oktobro 1808 en Magdeburg – advere ne esis irga religioza fanatico. Segun la catempa explorlo il reputesas kom pioniro di la laboristala movimento e l’unesma teoriisto di la komunismo en Germania. Ma ka la statala advokati 1843 ja pre-vidis lo? Li savis nur, ke Weitling redaktis Suisiana laborist-revuo per la nomo ‚Die junge Generation’ (la yuna generaciono), ed apartenis a la ‚Bund der Gerechten’ (uniono di la yustani), qua probabis en Paris vane sedicio kontre la borgezala rejo Louis Philippe.

Ja frue la politikale vivaca mesteriala kompano - nelegitima filiulo di Franca garnizon-oficiro e servistino – mustis ekmigrar de Germania. Il restis en Wien, juntis su en Paris altra fuginta mesteriala kompani, qui en l’uniono ‚Bund der Geächteten’ (uniono di la proskriptiti) revis pri ula plu yusta socio. Lia idolo esis la jurnalisto Francois-Noel Babeuf exekutita 1797 per gilotino, qua luktis por la yuro kun-diskutar di la nul-havanti, e qua opinionis, ke la richi esas fakte furtisti e ke la fundamento di la proprietajo-ordino esas “raptala legi”.

Guidate da Weitling granda grupo di aktivisti separis su de la ‚Bund der Geächteten’, a qui l’omno esis tro teoriala, qualifikis su kom ‚Bund der Gerechten’ e diplasis sua chef-sideyo a London, ubi il renkontris Karl Marx e Friedrich Engels. Marx laudis la libro da Weitling ‚Garantien der Harmonie und Freiheit’ (garantii di la harmonio e libereso) aparinta 1842 kom “briliantala debuto literaturala di la Germana laboristo” e skribis entuziasmoze: “Se on komparas ca grandega infant-shui di la proletariaro kun la naneso di la konsumita shui politikala di la Germana borgezaro, lore on mustas predigar ula atletatra staturo a la Germana ‚Aschenbrödel’ (cinderelo).”

Nam kontraste a la maxim multa Franca ed Angla prekoca socialisti e lia societala modeli Weitling konsideris l’interesi di la laboristaro e la borgezaro kom ne-konciliobla. Ilu aspiris ad autonoma luktado di la labori-

istaro por sua liberigo e demandis ultre politikala anke sociala revoluciono, qua devus developar vers subverso di la cirkonstanci ekonomiala. 1838/39 aparis la program-broshuro „Die Menschheit, wie sie ist und wie sie sein sollte“ (la homaro, quala ol esas e quala ol devus esar).

Ma Weitling e Marx esis tro afina koncerne impetuosa karaktero ed autokratala pretendi guvernari. Marx mokis la “flirtado religioza” di la rivalo e fine presis lu ek la movado. Sua experimento demonstrar la koncilebleso di komunismo e kristanismo minacis Weitling anke divenar izoleskita inter la samideani.

“Kristo esas profeto di la libereso”, il skribis en „Evangelium des armen Sünders“ (evangelio di la povra pekero), „seine Lehre ist die der Freiheit und Liebe“ (sua mesajo esas ta di la libereso e la karitato). Pro to la religio “ne darfas subversesar, ma uzesar por liberigar la homaro”. Regretinde koakto esus necesa por erekta socio-ordino sur la fundamento di karitato e komuneso di havaji.

“Jesu havas nula respekto a la proprietajo”, pri to Weitling esis konvinka. “La komunismo esas la yusteso extensita ad omna homi, qui vivas en la sama cirkonstanci.” Por la Züricha advokataro statala lo signifikis incito por tumulto, publika skandalo e trublo religiala. Weitling kondamnesis a sis, pos la apel-procedo a dek monati de karcero.

Plu tarde il iris aden exilo ad Anglia e pos la des-konsento kun Marx al Usa, ube il fondis la revuo „Republik der Arbeiter“ (republiko di la laboristi) ed en Iowa komunista kolonio. Ma omna projekti strandis.

Evante 46 yari il mariajis yuna Germanino, kun qua il havis sis filii. De nun il okupis su pri psikologio infantala ed inventis suto-mashino por buton-trui. Wilhelm Weitling mortis en la januaro 1871 des-iluzionigite da la movado komunistala, quankam sua imajo ankore pendis en laborist-lojeyi e klubo-chambri apud la portreti di Karl Marx, Ferdinand Lassalle ed August Bebel.

Artiklo da Christian Feldmann, ek “die Kirche” (12.10. 08)

(t: gs)

Definuri

Mediko: jentilulo, qua prosperas de maladeso e mortas de saneso

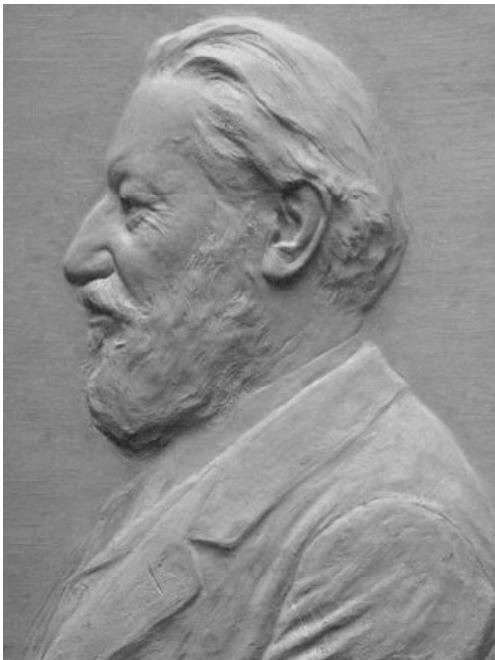
Apotekisto: komplico di la mediko, karitatisto di la sepultisto e furnisero di la morto-vermo

Klarinetto: tormentilo, qua manuagesas da persono kun vato en la oreli. Esas du instrumenti, qui esas plu mala kam un klarinetto: du klarineti .→pag.15

L. v. Pfaundler naracas

Un de maxim eminenta Ido-pioniri esis la prof-o Leopold von Pfaundler (1839 - 1920). Il esis famoza, multilateral Austriana ciencisto, membro dil Akademio dil Cienco en Wien. Il propagis la Japona ludo Go e skribis libro pri to, anke en Ido. Kun la profesori Couturat, Jespersen, Lorenz ed Ostwald il editis la verko "La Linguo internaciona e la cienco".

*Me trovis la suba rakonto, bele deskriptita da lu.
(fm)*

Danjeroza aventuro en albergo di la Puszta

Ula voyajero en la Puszta, exaltita dal auroro, sufrinta la torideso di somerala jorno, admirinta la misterioza nokto, serchas repozo en simpla albergo di la Puszta.

Me volas en la sequanto rakontar aventuro, quan tala voyajero subisis en albergo di la Puszta, e quan il ipsa rakontis a me.

Ta voyajero esis famoza botanikisto, qua intencis examenar e studiar la plantaro di la Puszta. Equipita per omna helpili por kolektar e konservar la planti, il portis en sua posho anke revolvero charjita, pro ke il esis avertita, ke en ta regioni trovesas kelkafoye anke raptisti. Il venis en sua migrado ulvespere a solitara albergo di la distrikto Alföld. Fatigita e hungranta il demandis manjaji e drinkaji, quin la hosto adportis. Saturita il pregis, ke la hosto duktez il a dormochambro. Ma tala chambro ne existis en la simpla albergo, e pro to la hosto duktis la gasto

sur simpla skalo en la spaco sub la tekto, ube feno konservesis. Ibe la gasto sen desmetir la vesti kushis su sur la feno e kovris su per kaval-kovrilo. La repozeyo ne esis tre komfortala, ma se on esas fatigita, on povas dormar omnaloke. Ma la dormo balde interruptesis per lauta parolado di homi en la infra chambro. On audis multa ruda voci di Hungariana pasturisti, qui tre vivoze parolis inter su e kun la hosto. Ne komprenante la linguo Hungariana, la gasto ne povis saveskar, pri quo la viri disputis. Ma segun kelka singla vorti il suspekteskis, ke la viri parolis pri lu ipsa. Pos kelka minuti la viri cesis parolar laute, ma durigis milaute sua interparolado. La gasto esforcis audar, quo eventis. Quante il emoceskis, audante, ke ulu acensis la skalo. Preske nevole il tiris la revolvero ek la posho e tenis ol en la manuo sub la kovrilo. La pavoro augmentis, kande il regardis en la mi-obskureso la kapo di homo, qua tenis granda kultelo en la dextra manuo. "Esas evidenta", il pensis, "ke ta homo volas asasinlar me por raptar mea pekunio." La kordio di la gasto forte pulsadis, kande il pensis pri la situeso. Il ja approximis la fingro a la langeto di la revolvero por pafar kontre la raptisto. Ma ica ne proximigis la kultelo al semblante dormanto, ma levis la brakio ad supre, ube sur ligna stango pendis kelka peci de fumizita karno. Quante la gasto sentis su liberigita de angoro, vidante, ke lua hosto tranchis la kordo, qua tenis la pendita karno. Il dankis Deo, ke il ne pafabis la senkulpa hosto, nam se il facabus lo, l'amiki di la hosto certe mortigabus il. La hosto decensis kun la karno, e balde la gasto audis, ke la viri manjis e drinkis sen agar irgo danjeroza. Longe il neplus povis dormar, erste cirkum la matino il dormeskis e vekis erste, kande la suno eniris lua repozeyo tra la fenduri di la tekto ... Dum la dejuneto il konfesis a la hosto, quante proxime il ja esis dum la nokto por mortepafar lu. Ma quante il astonesis, kande la hosto respondis per altra konfeso. Ica rakontis a sua gasto, ke la viri fakte volis mortigar lu e raptar lua pekunio, e ke il sucesis impedar lo, per ke il promisis regalar la raptisti per bona peco de karno e kelka boteli de bona vino. Tre emocigita la gasto prenis la manuo di la hosto, e presante e sukusante ol, il deklaris ad il sua maxim granda gratitudemoso. Il volis anke rekompensar la hosto per granda donaco, quan la hosto preske kun indigno refuzis. Lore la gasto ofris a lu sua revolvero kom memorigilo, dicante ke il neplus bezonas tala armo en lando, ube la fideleso dil hosto esas la maxim granda protektilo. La hosto acceptis lo joyoze, e li adiis kom amiki.

La vizajo en la novyara nokto

Olim yunino iris - sen ke l'altri savis lo - dum la novyara nokto aden vakua chambreto. Elu pozis spegulo avan su, pozis dextre e sinistre di la spegulo du brandio-boteli. El sideskis avan la spegulo e regardis fixe aden la spegulo por videskor elua futura spozulo.

Subite aparis soldato avan la yunino, qua portis glata espado en sua manuo. La yunino pavoreskis pro la soldato e fugis. La soldato jetis sua espado dop elu e la espado restis stekanta en la vesto di la yunino. Lore la soldato desaparis. Ma la yunino prenis la espado e celis ol.

Ye la proxima yaro la yunino vere recevis un exsoldato kom spozulo. Kande li ja vivabis komune dum kelka yari, la spozino parturis filiulo. Ye ica tempo lore la soldato trovis la espado, quan sua spozino celabis. Quik ilu questionis elu. de ube elu havas la espado.

Komence la muliero ne volis dicar lo. Tandem el ya dicis lo. La viro furieskis e klamis, ke ilu tre multe sufrabis pro la desaparinta espado. Ilu lore lu jurabis, se il esus ritrovonta ol, ilu lore volas quik ocidar la persono, che qua il esus trovonta ol. Pos to lu tiris la espado ed ocidis sua spozino, pos to anke su ipsa.

t: dr-o T. Schmidt

Das Gesicht in der Neujahrsnacht

Einmal ging ein Mädchen, ohne dass die anderen es wussten, in der Neujahrsnacht in eine leere Stube, stellte einen Spiegel vor sich auf, stellte zwei Schnapsflaschen rechts und links vom Spiegel hin, setzte sich vor den Spiegel und schaute starr hinein, um ihren zukünftigen Bräutigam zu erblicken.

Plötzlich tauchte vor dem Mädchen ein Soldat auf, der einen blanken Degen in der Hand hielt. Das Mädchen erschrak vor dem Soldaten und lief davon. Der Soldat warf ihr seinen Degen nach, und der Degen blieb in den Kleidern des Mädchens stecken. Darauf verschwand der Soldat. Das Mädchen aber nahm den Degen und versteckte ihn.

Im nächsten Jahr bekam das Mädchen auch wirklich einen abgedankten Soldaten zum Mann. Als sie schon ein paar Jahre zusammen gelebt hatten, da gebar die Frau einen Sohn. Um diese Zeit fand der Soldat den von seinem Weibe versteckten Degen. Er fragte sie sogleich, woher sie den Degen habe.

Die Frau wollte es zuerst nicht sagen. Schließlich sagte sie es aber doch. Der Mann geriet in Zorn und rief, dass er wegen des verschwundenen Degens viel Leid erfahren habe. Da habe er damals geschworen, wenn er den Degen wieder in seine Hände bekomme, wolle er sofort denjenigen töten, bei dem er ihn finde.

Er zog darauf den Degen und tötete seine Frau, dann auch sich selbst.

La cielo esas sizeble proxima

Per la Tibet-treno de Lhasa a Lanzhou – la marvelo teknikala di Chinia en gigantala regiono

La chapelo pozetas chike, la nodo di la kravato esas ligita exakte, la shui esas frotita brilante. El salutas ridetante singla di sua gasti per afabla ‚Ni hao’. Lin signalas definite: “Me esas parto di ula vereskinta revo Chiniana”. La yuna muliero esas vagono-surveyantino che la Tibet-fervoyo, la maxim alte situita fervoyo di la mondo, qua konektas la chef-urbo di Tibet Lhasa kun Peking.

Konstrukturo di la superlativi

Kande ye la 1esma di julio 2006 l’unesma treno vehis aden la gigantala staciono di Lhasa specale konstruktita por ca fervoyo, l’Angla-lingua jurnalno “China Daily” joyegis: “La maxim alte situita fervoyo di la mondo ecitas la fiereso nacionala”. Fakte pos la tri-fauci-retendigo an la Yangtse la treno adsur la tekto di la mondo esas la maxim importanta prestij-projeto di Chinia, qua kustis de la guvernerio 3,3 miliardi Euro. La ciel-fervoyo, quale la Chiniani nomizas la treno, esas serio de superlativi. En Tanggula ol pasas la maxim alte situita staciono di la mondo, sur 5072 metri ol transversas la maxim alta sur-vehebla punto di la tero e vejas alte de 4905 metri tra la maxim alte situita tunelo. En la Kunlun-montaro la treno desaparas en maxim longa, pasanta tra permananta frost-sulo, tunelo, longa de 1686 metri. Plu tarde ol vejas trans la maxim longa ponto fervoya di la mondo, longa de 11,7 kilometri.

Ja 1950 Mao Zedong revis pri fervoyo, qua devus konektar Tibet kun la ‚matro-lando’. Tamen lore mankis ne nur pekunio, ma ante omno teknikala experteso. Advere l’unesma segmento inter Xining e Golmud apertesis ja 1984, ma la restajo de 1142 kilometri longtempe esis ne-solvebla problemo por la injeniori. 960 kilometri de li esas situita adminime 4000 metri super la mar-nivelو, 500 kilometri duktas tra eterna glacio. Precipue pro la permananta frost-sulo la konstruktado divenis ne-kalkulebla aventuro. Nam somere ol defrosteskas ye la surfaco, quo efektigus, ke la reli komencas natar. Ma l’injeniori trovis solvo, de qua li esperas, ke ol funcionas durante. Ye regulala eskarti li tampigis stal-tubi aden la sulo kin metri profunde, quin li plenigis per amoniako, frigoriz-substanco, qua anke somere konjeligas la sulo til la surfaco.

Dum nur kin yari cirkume 100 000 laboristi realigis la revo di Mao en apene imaginebla viv- e labor-kondicioni. Lia maxim granda enemiko esis l'extreme dina aero. Dum ke oficala Chiniana chefari afirmas, ke ne eventis morto-kazi, rejim-kritikeri parolas pri centi, qui mortis precipue pro la timita altitud-morbo.

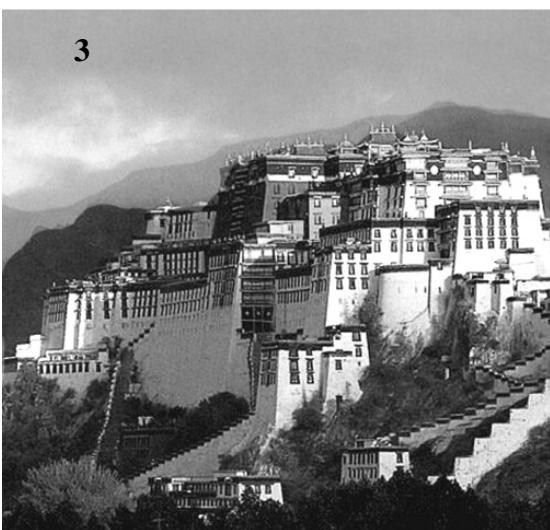
En la treni on ne sentis multo de la dina aero. Aden la specala vagoni konstruktita da la Kanadana firmo Bombardier on pumpas permanente oxigeno, suplementala oxigen-maskili trovesas en la kabini di la taledicita ‚sleeper'-vagoni kun quar o sis litri sub singla plaso. Min komoda esas en la harda klaso, qua preske exklusive esas uzata da la Chiniana migranta laboristi. Qua hike bezonas suplementa oxigeno, ta mustas tankar ol en la koridoro.

Rulanta menui

En singla treno existas restor-vagono. Hike chef-koquisto Xai Weiping e sua quar kun-laboristi omnadi parfacas mastro-produkturi: En lia koqueyo granda de nur ok metri quadrata trifoye diope li sorcas grandege asortajo di lando-kustumala dishi. Dum ke ni manjas kun apetito, extere preter-rulas gigantala peizajo. Nivoza somiti sub la tote proxime semblaanta cielo, vasta planaji, plurfoye on vidas kelka nomadi kun sua yak-trupi, dum kelka tempo la treno preter-vehas la Lago Koko-Nor, qua per sua surfaco de 5694 kilometri quadrata esas un de la maxim granda

1

3

sal-lagi di la tero. Se on havas bona fortuno, on kelka Tibet-antilopi, qui esas sub strikta protektado. Li ed altra rara animali e planti ante la konstruktado alarmabis senkondicione la naturesis angoroza, ke povus itere des-aparar ula regiono, e tale nombroza speci di rara animala anke relate la natur-protektado eventis lo paradigmo.

- 1 Nova chef-staciono en Lhasa
2 La voyo di la treno inter Golmud e Lhasa
3 La Potala, la palaco di la Dalai Lama
4 Tibetano kun preg-muelilo

n regardas mem
tto.
komenco di la
r-protektori. On
sentema natur-
ali e planti. Ma
mala. → pag. 12

Cirkume 150 milioni de Euro investis por la natur-protekto. Exemple 33 specala voyi por la transiro di animali kreesis.

Sis milioni de voyajanti

Dum la du yari depos l'explotesko segun oficala Chiniana informo 5,95 milion homi voyajis per la Tibet-fervoyo, precipue Chiniani. Lo esas plusa argumento por la guvernerio en Peking, ke la trasuro servas al uneso nacionala. Ma multa Tibetan i defensanti di la homal-yuri timas, ke la fervoyo kontributos multe por plufortigar l'influo da Peking a Tibet.

Sendubite la fervoyo exercas magiala atraktopovo a turisti. Dum l'unesma yaro di la funcione la nombro di la gasti en Tibet augmentis a 60,4 po cent kompare la antea yaro. La maxim multi vehis a Lhasa por vidor la Budista art-trezori, precipue la Potala. Ta, qua volas eskarpar la bruisivajo turista-la, voyajas maxim bone inter novembro e januario. Lore on povas esar relative certa recevar un di la dezirinda plaso-bilieti di la ciel-fervoyo.

En Lanzhou, la centro geografiala di Chinia, ni livas la treno. 20 hori plu tarde ol esos en Peking. Dum la decensado Lin, qua esas pos 20 hori laboro ankore sen-reprocha, vokas dop ni „Zàijiàn” (til rivedo).

Artiklo da Heidi Diehl, ek “Neues Deutschland”
(9./10. 8. 08) (t: gs)

De Maizière: DDR-nostalgio esas obstinemeso

Berlin (epd/ND). La lasta prezidanto di la ministraro di la DDR, Lothar de Maizière (CDU), demandis plu diferenciata analizo di la DDR. “Existis en la DDR forsan du po cent viktini e forsan tri po cent kulpoz”, de Maizière dicis al en Berlin aparanta „Tagesspiegel am Sonntag”. La restinta 95 po cent esis ya nur “populo”. “Ye l'evaluado di la DDR sempre naskas ca nigra-blanka skemo”, tale de Maizière pluse. La pacema revoluciono de 1989 eventabus plu frue, se la homi vivabus nur sub la knuto. La vivo functionis malgre omna obstakli.

La tendenco a nostalgiala moderado di la DDR-pasinto rezultas pro same la ne-diferenciata negado di lo omna, ek quo la DDR konsistis”, de Maizière acentizis, qua cadie laboras en Berlin kom advokato. Kom obstinema reakto pro to nun existas anke ula ne-diferenciata transfiguro. Altralatere la parte eventanta redukto di la DDR-pasinto a la „Staatssicherheit” (statala sekures-servo) venas de lo, ke parto di la „Bürgerrechtler” (disputanta civitani) opinionas garnir la privilejo interpretar la DDR”.

Segun “Neues Deutschland” de 4. 8. 08 (t: gs)

Panaceo ek molduro-fungo

Dum septembro 1928 la penicilino dekovresis

80 yari ante nun deskovris la Britana bakteriologiisto Alexander Fleming la penicilino, l'unesma antibiotiko. La hazard-trovajo anuncis nova ero en la medicino.

Multa monumenti referas mondvaste al importo di la penicilino, exemple en Madrid: Apud la tauro-kombateyo Ventas matadoro de naturala grandeso ek bronzo des-metas sua boneto respektose avan Fleming-busto tronsidanta sur granit-soklo. La motivo por la respektiza gesto: Danke al antibiotiko la tauro-kombatanti ne plus mustis pavoreskar principale pri sua vivo pro apertita vundi. Sepsiso, difterio, meningitiso, sifiliso o gonoreo: De multa epidemii di la homaro la antibiotiko for-prenis adminime parto di lia pavoro. “Penicilino esis un di la maxim granda deskovri di la 20esma yarcento”, dicas la Marburga farmacio-historiisto Christoph Friedrich. “Per la remedilo tota serio di viv-danjera infektiva morbi divenis remediebla. Koncerne to ne esis vizanta serchado, ma ne-neta laborado, qua duktis Fleming a la traco di la panaceo. Dum sua explorado bakteriala en la Londona St. Mary's Hospital en septembro 1928 la mediko deskovris, ke ula kultiv-bolo kun stafilokoki esis atakita da moldur-fungi. Nur un atencema regardo impedis Fleming instante pozar latere la des-netigita probajo. “La aspekto di ta kultivuro esis tale, ke me pensis, la fenomeno esas konsiderinda”, il notis. Nam cirkum la molduro la morbo-jermi esabis mortigita. Il nomizis la jerm-mortiganta enzimo segun la fungo *‘Penicillium’* notatum simple penicilino.

Quankam Fleming balde agnoskis ed anke descriptis, ke la substanco amortisas multa dangeroza bakterii e samtempe indulgas korpo-celuli quale blanka sango-korpeti, la specala cienco apene prenis konoco di la voyo-apertanta trovajo. Por lo existis ante omno du motivi. Unesme esis ja notora, ke certena produkturi di molduratra fungi esis toxika por kelka bakterii. “To esis lore en la fundo nulo nova”, dicas la farmaciisto Hans-Hartwig Otto. “La principon on konocis ja depos la 19esma yarcento.” Ma ante omno mankis ankore la savo teknikala por produktar la kemikale tre des-stabila penicilino en granda qualeso e quanteso. “L'unesma penicilin-extrakturi da Fleming ankore poke efikis ed esis nur poke konservebla”, dicas Friedrich.

Erste dum la yaro 1938 exploristi dil universitato Oxford guidita dal Australiana patologiisto Howard Walter Florey e la de Germania ekmigrita

kemiisto Ernst Boris Chain ri-komencis l'explorado di la substanco. Pos sucesoza animal-experimenti en februaro 1941 l'unesma homo recevis penicilino, la policisto Albert Alexander sufranta pro sepsiso. Unesme Alexander restoris su rapide, ma pos un monato mortis, pro ke la nefuficanta penicilin-provizo esis konsumita. Meze di la Duesma Mondmilito la Britana ed Amerikana militistaro agnoskis quik la valoro di la remedio por vundita soldati. Dum la sequanta yari la chef-problemo esis produktar suficanta quanto de penicilino malgre lore limitizita posiblaji por kompensar la grandega bezono. 1945 komune kun Florey e Chain Fleming recevis la Nobel-premio pri medicino. Ma duris plusa dek-edu yari til exploristi des-kovris la mekanismo dil efiko dil antibiotiko.

]

represar ula enzimo, quan la kreskanta jermi bezonas por la formaco di sua celul-muro. Dum la sistemala serchado relate plusa jerm-ocidiva substanci l'exploristi developis plu tarde dekedui de plusa antibiotiki. Tamen penicilin-preparaji, qui excepte alergiala reakti reputetas kom bone konciliiebla, esas multe aplikata til hodie, exemple kontre sifiliso o skarlatino.

Quankam mondvaste centi de monumenti e strado-nomi referas a Fleming, la Skotano komentis sua ago historiala sempre modeste. Segun sua opinione la titulo “inventisto dil antibiotiko” apartenez a la moldur-fungo, e mem kom deskovristo nur kontre-vole il aceptis homajo. Okazione la trans-donado di la Nobel-premio il acentizis, ke esis la fato, qua duktis komence lu ipsa e plu tarde Florey e Chain a la traco di la penicilino.

Artiklo da Walter Willems, ek “Neues Deutschland” (8. 9. 08)

(t: gs)

Ne-dezirita efekti dil antibiotiki

Developo di rezisto:

Bakterii sencese developas nova strategii por defensar su kontre sua exterminalo. Multa speci divenis ja indiferenta kontre la antibiotiki, per qui on povis plu frue vinkar oli sucesoze. Tala rezisto povas nur developsar, se la bakterii relative ofte kontaminas sua enemiki – kom medikamento o per la nutrivo, pro ke antibiotiki uzesas anke en la grasizo di domestika animali. L’efekto: On mustas developar sempre nova antibiotiki por vinkar bakteriala morbi.

To esas tre importanta: Por impedar developo di rezisto, la malado devas atencar akurate segun recepto medikala quanto e duro di la prenenda antibiotiko.

(a: gs)

Definuri

Komedio: teatralo, en qua videble mortigesas nulu del aktori

Herisono: kaktuso di la animalaro

Makaronio: Italiana nutrivo, konsistas ek kava tubo gracila. Ca konsistas ek du parti: tubo e truo.

La lasta esas la parto digestala

Dementorio: institucuro por la konservado di poeti

Habitanta: nekapabla departeskars

Eoceno: unesma di tre granda

periodi, en qua geologi klasifikis la evo di la mondo. La maxim multa espritaji decendas de la eoceno.

Zelo: nevrito, de qua maladeskas yuni e sen-experienci

Segun A. Bierce: Des Teufels Wörterbuch, Erfstadt 2007 (anke pag. 5) (t: hw)

Solvo di enigmato (pag. 20)

1. taikonavisto, 2. kosmonavisto,
3. astronavisto, 4. Raumfahrer,
5. spacionavisto

Solvo-vorto: kosmo

Radii ek la atom-nukleo

100 yari ante nun mortis Henri Becquerel, la deskovristo di la radioaktiveso

Depos la katastrofo di la reaktilo de Chernobil a multi ilua nomo esas sinonimo por radio-aktiva danjero. Nam kande dum aprilo 1986 nukleale venenizita nubo trans-pasis Europa, l'omna-foya aktiveso di la radiado esis deklarata segun "Becquerel" (Bq). Adoptigita 1970 ca SI-mezur-unajo esas definita sequanta-mode: Substanco havas radio-aktiveso de 1 Bq, se en olu po sekundo un atomo des-kompozesas. Por komparo: Dum ke adulta homo havas normale radio-aktiveso de 3000 til 20 000 Bq, en un kilogramo de urano-238 ol facas sumo de cirkume dekamilion Becquerel. Cetere en Chernobil la valoro di la liberigita radio-aktiveso esis segun taxo un trilion Becquerel.

La nomizero (nomo-patrono) di ta mezur-unajo supozeble anuncanta disastro, Antoine Henri Becquerel, naskis ye la 15esma di decembro 1852 en Paris. Ilu descendis de ula famoza ciencist-familio. Sua avo apartenis a la fonderi dil elektro-kemio, sua patro esis tre meritoza pro la deskovrando di la fosforeco – ula natur-fenomeno, quan cetere la alkemisti ja konocis: Se on radizis certena substanci, lore ica en la tenebro lumizas pose, e lo ofte dum hori.

Pos frequentir l'École Polytechnique Becquerel studiis de 1874 ye l'École des Ponts et Chaussées, quan 1877 il livis kom injenioro. Pose il laboris inter altri kom docisto e kom chef-injenioro por ponto- e strado-konstrukto en ula ministeriala seciono. Dum 1883/84 il sucesis pruar, ke la suno-spektro havas infrareda bendi. Pos tri-yara agado ye la natur-historia muzeo en Paris Becquerel nominesis 1895 kom profesoro por fiziko al École Polytechnique. Hike il exploris precipue la tale dicitu fluoreco, ula materiala proprejo, qua distingas su de la fosforeco per un importanta punto: Advere la fluorecalumado genitesas anke per lumizado, ma extingas quik, kande la lumizado cesas. Lo omna tateme esis suficiente konocata e ne semblis apta divenor la fonto di granda deskovro.

Til ke dum januaro 1896 la Parisana Akademio di la Cienci asemblis. Caokazione la Franca ciencisto Henri Poincaré komunikis a sua kolegi, ke ula Wilhelm Conrad Röntgen en Germania deskovrabis nova speco de radii. Departante de olta Poincaré questionis, ka forsan omna fluorecalu substanci pos l'influo de sun-lumo emisas lo simila quale Röntgenradii. Anke Becquerel audis ca parolo ed iris quik aden la laboratorio por

exekutar experimento. Adsur fotografala lamo, quan antee il pakigabis lum-espruve, il pozis fluorescizanta uran-salo, quan il expozabis a la sun-radii. E fakte: Kande il developabis la lamo, la strato fotografala prizentis fortia nigrico. Ye la 24esma di februaro 1896 Becquerel deklaris koram la Parisana Akademio, ke il verifikis la konjekto di Poincaré.

Ma ja poka dii plu tarde il mustis revizar sua enunco. Quo eventis? Ulo tote triviala. La suno celabis dop nubi. Pro to Becquerel pozis la fotografala lamo e l'uran-salo aden tenebroza tirkesti, e dum kelka dii il ne tushis lo amba. Kande plu tarde tamen il revelabis la lamo, astonante il konstatis, ke olu prizentis fortia nigra koloro. E quiik il komprenis. Sen iniciado l'uran-salo emisabis radiado, qua ne povis reduktesar a la fluoreco, ma anke ne esis Röntgen-radiado. Becquerel deskovris la radio-aktiveso.

Dum la sequanta yari precipue Marie e Pierre Curie exekutis plusa experimenti relate la deskovro di la radio-aktiveso, qua catempe esas definita kom qualeso di ne-stabila atom-nuklei transformar su spontane ad altra atom-nuklei. L'energio liberigata dum ca proceso livas la nukleo en formo di tri radio-speci, quin la Britana fizikisto Ernest Rutherford karakterizis kom alfa-, beta- e gama-radiado. Dum ke alfa-radii konsistas ek helium-nuklei e beta-radii ek elektroni (o pozitroni), esas la gama-radii nulo altra kam permeanta elektromagneta ondi.

Quale multa natur-fenomeni anke la radio-aktiveso havas lua avantaji e desavantaji. Exemple radioaktivita radii povas domajar la hered-substanco e posible produktar kancero. Altralatere exakte dozigte li povas destruktar kancer-tumoro. Altra domeno por profitar la radio-aktiveso esas la diagnostiko medicinala. Por exemplo sintigrafio. Ye ca imaj-produktanta metodo radioaktive markizita substanci injektesas aden la korpo. Ibe li richigas su en destinata organi e do posibligas la mediko lokizar plu bone exemple inflamuri en la korpo. Por la mezuro dil evo di objekti on uzas la fakteto, ke radioaktivita izotopi dividesas ye konstanta rapideso a ne-radioaktivita izotopi. Tamaniere exemple possiblesas mezurar l'evo di fosila animali e planti, quan ofte on bezonas por precizigar la teorio dil evoluciono biologiala.

En la yaro 1903 kom "prizo por sua extraordinara meriti koncerne la deskovro di la spontana radio-aktiveso" Becquerel (komune kun Marie e Pierre Curie) recevis la Nobel-premio pri fiziko. Kin yari plu tarde, ye la 25esma di agosto 1908, il mortis en la Bretona Le Croisic. Segun deziro da Gustave Eiffel lua nomo eternigesis sur la Eiffel-turmo per ora literi – apud la nomi di 71 plusa granda Franca ciencisti ed injeniori.

Fanfaronado

Tri Judi de tri diversa urbi renkontras en treno. Konversante l'una kun l'altra li komencas fanfaronar pri lia rabini. „Recente Toscanini pleis kom extero en nia urbo“, naracas l'unesma. „Omni vartis, ke tandem la koncerto komencas, ma l'orkestro restis muta. Nun nia rabino eniris la salono. Toscanini reverencis ilu, levis la skando-bastono, e la koncerto komencis.“

La duesma naracis: „Kande l'Angla rejo esis kronizata, anke nia rabino esis en London. Omni esis ja kvenita. La arki-episkopo tenis la krono

rejala en sua manui, ma il ne volis, ne volis kronizeskar. Pos ke on questionabis la motivo, il dicis: „Me vartas, til la rabino venas. Tam longe kam il ne esas prezenta, me ne povas komencar la kronizado.“

„Lo esas ankore nulo“, assertas la tri-esma. „Ante kurta tempo nia rabino esis en Roma. Kande il kun la papo ekiris de la katedralo a la Piazza di Pietro, la rejo Italiana jus preter-vehis. La rejo reverencis e questionis ne-laute sua adjutanto: „Dicez a me, qua esas ya la Goj (ne-Judo) apud la rabino di Berdichev?“

Von armen Schnorrern und weisen Rabbis,
Verlag Volk und Welt, Berlin 1986 (t: gs)

Por nia komencanti /Für unsere Anfänger

Lektion 9

PRÄPOSITIONEN

Jede Präposition hat eine wohldefinierte Bedeutung und darf, wie alle Wörter im Ido, nur benutzt werden, wenn es der Sinn klar verlangt, z.B.

Me kompris ol de il. – Ich kaufte es von ihm.

Il sekis super sua kultelo. – Er schnitt sich mit seinem (eigenen) Messer.

Die Präposition **ye** hat keine bestimmte Bedeutung und wird nur benutzt, wenn andere Präpositionen nicht passen:

Ye la duesma di marto ... - Am 2. März ...

Il kaptis la kavalo ye la kolo per lazo. – Er fing das Pferd am Hals mit

einem Lasso.

Me doloras ye la kapo. – Ich habe Kopfschmerzen.

KONJUNKTIONEN

Konjunktionen verbinden Wörter, Satzglieder und Sätze miteinander:
Se tu esus malada, ... - Wenn du krank wärst, ...

Imperez, ke il venez. Befiehl, dass er kommen soll.

Restez, til ke il venos. – Bleib, bis (dass) er kommt.

Kande il de partos, dicez ad il ... - Wenn er abreist, sage ihm ...

Segun ke me esos fatigita o ne, me iros kun vu. – Je nachdem (ob) ich müde sein werde oder nicht, werde ich mit Ihnen gehen.

Preparez chambro pro la kazoo, se il venus. – Bereite ein Zimmer vor für den Fall, (dass) er kommt.

En la kazo, ke il venos, en-duktez il.

- Im Fall, dass er kommt (kommen wird), führe ihn herein.

Konjunktionen werden oft aus Präpositionen durch Hinzufügung von **ke** gebildet.

pro – wegen (Präp.), **pro ke** – da, weil (Konj.);

por – für, um zu (Präp.), **por ke** – damit, auf dass (Konj.);

dum – während (Präp.), **dum ke** – während (Konj.);

depos – seit (Präp.), **depos ke** – seitdem (dass) (Konj.);

til – bis (Präp.), **til ke** – bis dass (Konj.).

Die Präpositionen (ohne **ke**) stehen vor einem Substantiv bzw. Pronomen oder Infinitiv, die Konjunktionen vor einem Verb (ausgenommen Infinitiv).

Depos mea mariajo ... - Seit meiner Heirat ...

Depos ke me esis marajata ... – Seitdem ich verheiratet war ...

AFFIXE

Pre-, vor-: **predicar** – vorhersagen, **preavo** – Urgroßvater,

predatizar – vordatieren.

Prim-, Ursprung: **primavi** – Vorväter, Urahnen.

Retro-, zurück:

retrovenar – zurückkommen,

retroirar – zurückgehen,

retrosendar – zurücksenden.

Ri-, Wiederholung, nochmals: **ridicar** – wiederholen, noch einmal sagen,

ripolisar – aufpolieren.

Retro wird auch als Adverb

gebraucht; das mit **ri-**

korrespondierende Adverb ist **itere**.

-**iv**, bildet Adjektive mit der Bedeutung *geeignet zu etwas*:

instruktiva – instruktiv, lehrreich,

responsiva – verantwortlich.

-**ebl**, bildet Adjektive mit der Bedeutung fähig für etwas:

kredebla – glaubhaft, **lektebla** – leserlich, **videbla** – sichtbar,

ne-sondebla – unergründlich.

-**ari**, Person, an welche eine Handlung gerichtet ist: **sendario** – Empfänger einer Sendung, Adressat.

KONVERSATION

Liebst du zu reisen?

Ka tu prizas voyajar?

Ich reise selten.

Me rare voyajas.

Es ist zu kostspielig.

Ol esas tro kustoza.

Nicht so sehr wie früher.

Ne tam multe kam olim.

Denkst du wirklich so?

Ka tu tale opinionas vere?

Nach meiner Erfahrung.

Segun mea experienco.

Hast du Frankreich oder Deutschland besucht?

Ka tu vizitis Francia o Germania?

Nein, ich kann weder Französisch noch Deutsch.

No, me savas nek la Franca nek la Germana.

Sie sind so schwer zu beherrschen.

Li esas tante desfacile aquirebla.

Hoffentlich wird jeder bald Ido lernen.

Espereble omnu balde lernos Ido.

Enigmato

Universo-veturisti

Tale Idisti povus nomizar l'universo-veturisto en

1 Chinia

2 Rusia

3 USA

5 Francia.

4 En Germania on dicas straniera vorti quale en 1, 2, 3 e 5 - ma kun uzo dil dezinenco , -naut', altre la Germana vorto.

La literi en la markizita kesti rezultigas altra vorto por universo.

(rg)

Ido-Saluto! Editerio: Germana Ido-Societo

Postadreso: Eberhard Scholz, Rosenfelder Ring 18, 10315 Berlin

od info@idolinguo.de

Informeti pri Ido: www.idolinguo.de

Redakterio: Ido-amiki Berlin

Adresi: ver.di, FB 8, Köpenicker Straße 30,
10179 Berlin

ido-saluto@idolinguo.de

Banko: Deutsche Ido-Gesellschaft
Postbank Berlin
Konto 184566106, BLZ 10010010

Membri dil Germana Ido-Societo
recevas l' Ido-Saluto gratuite.

Por ne-membri la yarala abono
kustas adminime € 5,00.

Kunlaboranti di ca numero: G. Anton (ga), R. Gensch (rg), F. Möller (fm),

A. Neussner (an), G. Schlemminger (gs), E. Scholz (es), H.-G. Winkler (hw)

a = autoro; t = tradukero

Ido-Saluto!

Editita dal Germana Ido-Societo
2/2009

Georg Friedrich Händel – portreto da Carl Jaeger

Artiklo pag. 10 - 11

Kara lekteri!

Kande en januario 2006 per komuna esforco di ni omna unesmafoye l'Ido-Saluto aparabis en nia redakterio, ni ne ja savis, quale aranjari la diversa teknikala labori. Vere bona kompostado, korektigado, imprimado ed expediado decidas adminime same esencale pri la rezulto kam la selekto e tradukado di la texti. Pos kurta tempo singlu trovis sua domeno, ube lu perfekteskis tam bone kam posible. De la komenco ni recevis permananta susteno de extere, precipue de nia "maestri" Alfred Neußner e Günter Anton relate la tra-regardo. Ni dankas pro lia konciencoza helpo.

Sempre ni tendencis demonstrar, ke principale omna texti esas tradukebla, quankam til hodie multa helpili mankas, exemple Ido-atlaso. La bona propozo di nia Italiana amiko Gennaro Cappelutti, qua volas uniformigar la nomi di la landi, segun nia savo ankore ne esis diskutita. Malgre la helpanta "Suplementa Ido-Lexiko" da Gonçalo Neves ofte koaktate ni regardas aden stranjera vort-libri por kompozar mankanta Ido-nocioni, kelkfoye kun dubitoza suceso. Ca-okazione ni regretas, ke sioro Neves ne durigis sua tre importanta e fruktoza laboro sur la voyo vers la triumfo dil Ido. Ni questionas, quon la DK dil ULI entraprezas, por avancigar ca importanta tasko?

Vere la laboro por nia revueto plezas a ni til cadie. La redakterio esas familiaria grupo ek kin Idisti. Tamen ni deziras, ke pos un til du yari plu yuna Idisti asumos l'edito dil Ido-Saluto. Ka lore ol aparos en Berlin, München, Bonn od altraloke, to esas tote indiferanta, ma ni bezonas tre balde sucedanti. Qua deziras komencor ica bela tasko, helpota da ni?

Via redakterio

Tezo 1 da Marion Gräfin Dönhoff

Sen su-limitizeso e su-diciplino nula komuna ento povas vivar. Singla komunajo bezonas reguli, bezonas normi, segun qui omna individuo povas orientizar su, anke certa ligili e tradicioni esas ne-kareebla.

Ne-limitizita liberaligo, libereso sen su-limitizeso duktas a kaoso e fine a sua antitezo, al autoritatoza koaktado. Omna socii bezonas etikala minimkonsento, ol peceteskas sen ol. Ralf Dahrendorf, la liberalano, avertas pri la fantomo, ke "libereso divenos a ta existentialisma inkubo, en qua omno esas posibla e nulo esas importanta".

Liebe Mitglieder der Deutschen Ido-Gesellschaft,

wir erinnern an die Ihnen mit Datum vom 30. 11. 2008 zugegangene Einladung für die am **Sonnabend, den 16. Mai 2009**, um 14 Uhr, in Nürnberg stattfindende Jahreshauptversammlung. Nachstehend informieren wir Sie über den Entwurf der Tagesordnung.

1. Feststellung der Beschlussfähigkeit
2. Beschluss zur Tagesordnung
3. Bericht des Vorstandes
4. Kassenbericht
5. Bericht der Kassenprüfer
6. Diskussion zu den Punkten 3, 4 und 5
7. Entlastung des Vorstandes
8. Wahl
  - 8.1 Wahl der Wahlkommission
  - 8.2 Wahl des Präsidenten
  - 8.3 Wahl des Vizepräsidenten
9. Satzungsänderung (s. nächste Seite)
10. Anträge, ggf. Beschlüsse
11. Verschiedenes

Im Versammlungslokal besteht die Möglichkeit zum Mittagsessen vor Versammlungsbeginn.

Frank Kasper
Vizepräsident der DIG

Organisatorisches zur Jahreshauptversammlung

Das „nestor“-Hotel befindet sich in der Bucher Straße 125, 90419 Nürnberg, Telefon (0911) 34760, ganz in der Nähe der Gaststätte Platnersanlage. Das Doppelzimmer kostet 89 €, das Einzelzimmer 79 € pro Nacht. Ein Stellplatz in der hoteleigenen Tiefgarage kostet 8,50 € pro Nacht. Bahitreisende nutzen vom Nürnberger Hauptbahnhof die Straßenbahlinie 9 in Richtung Thon bis zur Haltestelle Friedrich-Ebert-Platz zur Gaststätte Platnersanlage bzw. Bucher Straße/Nordring zum nestor Hotel. PKW-Reisende reisen am einfachsten über die Autobahn A3, Ausfahrt Tennenlohe, an und fahren auf der Bundesstraße Richtung Nürnberg. Diese führt nach wenigen Kilometern direkt zum „nestor“-Hotel und ca. 1 km später zur Gaststätte Platnersanlage.

Vorschläge zur Änderung der Satzung der DIG zur Jahreshauptversammlung 2009

Auf Verlangen des Finanzamtes Berlin sind Satzungsänderungen erforderlich.

Formulierung laut gültiger Satzung vom 02.07.2005 Letzte Änderung: 23.08.2008	zu beschließende Änderungen (Änderungen sind zur besseren Übersicht hervorgehoben)
<p>§ 7. Finanzen</p> <p>Die Gesellschaft ist nur mit ihrem eigenen Vermögen haftbar. Sie finanziert sich aus Beiträgen und Spenden. Die Mindesthöhe des Jahresbeitrages wird von der Jahreshauptversammlung für das kommende Kalenderjahr festgelegt. Bei Notwendigkeit kann die Jahreshauptversammlung Umlagen beschließen.</p> <p>Ehrenmitglieder sind von der Beitragszahlungspflicht entbunden.</p> <p>Bei Beendigung der Mitgliedschaft sind alle Ansprüche gegenüber der Gesellschaft erloschen. Der Gerichtsweg ist zulässig</p>	<p>§7. Finanzen</p> <p>Die Gesellschaft ist nur mit ihrem eigenen Vermögen haftbar. Sie finanziert sich aus Beiträgen und Spenden. Die Mindesthöhe des Jahresbeitrages wird von der Jahreshauptversammlung für das kommende Kalenderjahr festgelegt. Bei Notwendigkeit kann die Jahreshauptversammlung Umlagen beschließen.</p> <p>Ehrenmitglieder sind von der Beitragszahlungspflicht entbunden.</p> <p>Bei Beendigung der Mitgliedschaft sind alle Ansprüche gegenüber der Gesellschaft erloschen. Der Gerichtsweg ist zulässig.</p> <p>Mittel der Gesellschaft dürfen nur für die satzungsmäßigen Ziele verwendet werden. Die Mitglieder erhalten keine Zuwendungen aus Mitteln der Gesellschaft. Es darf keine Person durch Ausgaben, die dem Zweck der Körperschaft fremd sind, oder durch unverhältnismäßig hohe Vergütung begünstigt werden.</p>
<p>zu § 8. Auflösung</p> <p>Die Auflösung der Gesellschaft bedarf der Zustimmung von 2/3 aller Mitglieder. Bei der Auflösung der Gesellschaft fällt ihr Vermögen an eine juristische Person des öffentlichen Rechts zwecks Verwendung für Förderung internationaler Gesinnung, der Toleranz auf allen Gebieten der Kultur und des Völkerverständigungsgedankens.</p>	<p>zu § 8. Auflösung</p> <p>Die Auflösung der Gesellschaft bedarf der Zustimmung von 2/3 aller Mitglieder. Bei der Auflösung der Gesellschaft oder bei Wegfall steuerbegünstigter Zwecke fällt ihr Vermögen an eine juristische Person des öffentlichen Rechts zwecks Verwendung für Förderung internationaler Gesinnung, der Toleranz auf allen Gebieten der Kultur und des Völkerverständigungsgedankens.</p>

La morto venas ek la aquo

125 yari ante nun la kolero-bakterio esis izolita da **Robert Koch**

Segun UN-informo multa dekamili de homi til nun esas mortinta pro kolero en Zimbabwe. La fino dil epidemio ne esas pre-videbla. Ankore 150 yari ante nun la kolero esis konocata anke en l'urbegi di Europa. Ol furiajis en Berlin, Wien e Paris e multa altra metropoli. Versimile pos 1817 ol importacesis del Indiana Ganges-delto ondope tra komerc-voysi e per soldati a Moskva, St. Peterburg ed al Baltika. Pose la kolero avancis pluse vers la westo. La simptomi: forta diarei, spasmi, vomado, des-aquizado, deficitio renala, kolapso, komato. Se ol ne esas traktata medikale, sequas ofte la rapida morto.

Dum la yaro 1866 en Berlin sukombis cirkume 6000 homi ad ol, en la rejio Prusia esis mem 115 000 homi. Anke en Francia, ube segun Heinrich Heine on “vartis la kolero kun kuriozeso e sen-shama sentenci”, la morbo nihiligis centamili. Ye kelka loki mankis sarki. Perplexa medicinisti disputis pri la kauzi di ca kontagio di lia epoko. Propra kolero-jurnali, kelka kun l'indiko “desinficirt”, kolportis la maxim nova teroriganta informi.

Dum la sequanta yari la situeso pluboneskis, anke se l'efektigero esis ankore ne-konocata. La higieno en la metropoli pluboneskis anke danke moderna kanalizuro e purigado dil aquo rezidua. En Europa preske ne erupto eventis, ma 125 yari ante nun dum la somero 1883 en Egiptia. “La frontieri di Europa semblis minacata”, on raportis pri ta fakteto. “La Germana guvernerio quik esis rezolvanta equipar expediciono de Berlin por explorar l'epidemio”, e probar uzar ibe maxim efektoze posible la milion-sumi promisita da westala stati, en lando, qua ignoris sistemale omna averti e protekto-aranjji.

Expediciono ad Egiptia – qua devus guidar ol? Por ta tasko nur Robert Koch esis kapabla, tatempes la medicin-heroo. En la antea yaro il diskursabis en Berlin e Wiesbaden, ke tandem il sucesabis demonstrar l'efektiganti dil altra epidemio, qua same favorigis la homi kam la kolero: la tuberklozo. Wilhelm I. nominis quik Koch kom „Kaiserlicher Geheimer Regierungsrath“ (imperiestrala sekreta guvernala konsilisto), qua laboris en la „Berliner Gesundheitsamt“ (Berlinala ofico por saneso), ma ne ja esis profesoro. L'imperiestro bone acceptis, ke la ministraro sendis Koch ad Alexandria por ofrar ibe helpo, anke pro konkurenco a kolegi de la ne-amata Francia, quan on

vinkis dum la milito. Un de la Franca medicinisti mortis en Egiptia – pro la kolero.

Koch esis akompanata da kelka stabala mediki, inter li Georg Gaffky, sua balde maxim importanta kun-laboranto. Dum la voy-iro Koch skribis, ke semblante l'epidemio des-kreskas rapide. Tamen l'exakta ed ambicioza exploristo ankore povis examenar plura kolero-kadavri. "Me trovis kelka tre interesiva kozi, ma la precipua kozo esas ne-klarigita", tale sua raporto quar semani plu tarde.

Sua grupo serchas la traco di la kauzi bakteriologiala e la propago di la kolero, quale anke Gaffky reportas a Berlin, ol studias la aquo-provizado, la ne-suficanta filtrado e la situeso alonge la Nil. La Londona mediko por povri John Snow ja 1854 trovabis klara indici, ke kontagiita aquo favoras l'epidemio. To esas problemo, pro qua catempe ankore multa povra landi sufras, por exemplo Zimbabwe, same urbegi kun ne-suficanta kanalizuro e provizado kun drink-aquo. En feko-probi ed intestino-tisuo di multa kolero-viktimi Koch sempre itere trovas per mikroskopo karakteriziva jermi kurvigita quale komo, qui pro to nomizesis anke komo-bacili. Simile kam la Italiano Filippo Pacini ja dum plu frua studii en Berlin e Hamburg il ja regardabis oli.

Dum decembro 1883 la komisitaro voyajas pluse de Egiptia a Kalkutta en India. En sua origin-lando l'epidemio esas ankore nun aktiva. Anke ibe Koch renkontras la komo-bacili. E tandem il sucesas izolar oli, qui evidente ne bezonas irga hosto, e kultivar li. Erste plu tarde possiblesas per li infektar vizeate animali.

Evidente toxiko ek ca bakterii efektigas ca simptomi – l'unesma pruvo por to, quon ca jermi, nomizita 'Vibrio cholerae', efektigas. Dum la vintro 1883/84 Koch skribis pri to plura protokoli a la ministerio pri interna aferi en Berlin. Erste en mayo 1884 la komisitaro retro-venas a Berlin salutite joyegite e rekompensite riche.

Hodie on savas plu multo pri ca entero-toxino ek la kolero-bacili, ula komplikite konstruktata proteino, qua des-aquizas rapide la korpo e nihiligas viv-importanta elektroliti.

Quankam hodie medikamenti kontre la kolero existas, l'epidemio ankore trovis dekamili de viktimi, ultre Zimbabwe recente en Vietnam, Irak, Angola e Kongo. La remedili ne esas sat multe efikiva. Do l'organizuro por saneso di la mondo, qua 1992 konstruktis globala 'Task Force' kontre kolero-erupti, des-konsilas la til-nuna vacin-seri aplikata inter-musku. Anke ol ne prizas donar profilaxiale amasatra anti-

biotiki; tala nur sugestas “ne-vera sekureso”. Ma esas importanta dum la maladeso maxim balde posible haltigar la des-aquizado per ula spezala drink-solvuro.

Segun la Robert-Koch-Institut en Germania omnayare esas en-registrigita nur du, tri kazi di ica registro-debanta morbo. Quar yari ante nun inuesto publika montris tale, quale la „image“ di la kolero esas che ni: 81 po cent di la demanditi evaluis alte til tre alte olua danjerozeso, ma nur 13 po cent konsideris infekto kom posibla. Evidente la kolero esas tre fora de Europa. Ma ibe, ubi la aquo-higieno esas ne-suficanta, ol sempre riviveskas. En Zimbabwe l’epidemio e la protesti di la populo povus amorcar kelko por la tote tro postulata sistemo, quo anke pro la kolero minacas: la rapida morto.

Artiklo da Eckart Roloff, ek “Neues Deutschland” (20. 12. 08)

(t: gs)

Louis Braille, la kreinto di la skribmaniero por blindi

Per la konocado e dominaco di la Braille-skribmaniero depos la mezo di la 19. yarcento blindi trovas la fundamento, qua helpas a li, ganar la maxim granda nedependeso de la vidanta homi en privata, oficala e profesionala domeni. Ma to esis longa voyo.

Dum la yaro 1784 Valentin Hauy apertigis la unesma skolo por blindi en la mondo, la nacionala instituto por yuna blindi en Paris e per to kreis la fundamento por generala kultivado di la blindi. Dum la sequanta yardeki produktesis en omna kultur-nacioni skoli por blindi. On kreis la necesa moyeni por la lernado, ma mankis skribmaniero, quan la lernanti povis facile lernar, bone skribar e rapide lektar.

1786 per instigo da Haüy aparjis l’unesma libro en Latina relief-skribmaniero. Kelke desfacile blindi povis lektar to, ma neposibla esis la skribado. Esas la merito di la blinda puerulo Louis Braille, developar apta skribmaniero. Per ica genioza inventuro il kreis tote nova fundamento por la lernado da la blindi.

Louis Braille naskis ye la 4. di januaro 1809 en la vilajo Coupvray, situata proxim Paris. Louis esis la quaresma filio di la harnestisto Simon Renne Braille, e lu tre prizis ludar per ledro-rezidui en la laboreyo di sua patro. Kande lu esis triyara, accidento eventis. Per cizeleto lu defektigis sua

okulo. Pro infekto, qua anke influis l'altra okulo, lu tote blindeskis.

L'unesma instrukton la inteligenta puerulo recevis da la paroko.

De la sepesma vivyaro lu vizitis la vilajala skolo. Kande lu evis 10 yari, lu venis aden la blind-instituto en Paris. Segun quante lu evis, lun dolorigis sempre plu multe la fakto, ke por lu e l'altra blindi ne existis voyo a kulturo, instrukto e cienco. Lu forte deziris, inventar skribmaniero por blindi.

La Franca kapitano Charles Barbier (1767 - 1841) kreabis por skopi militara nokt-skribmaniero, konsistanta ek elevita punti, qui devis helpar transdonar importanta informi dum la miliro. Anke dum nokte la oficiri devis esar kapabla, per tastar lektar la informo sekreta. Pri skribmaniero por blindi lu ne pensabis. Ma pose lu inventis 4 sistemi, di qui anke la instituto en Paris 1821 probis una. Ma on konstatis, ke dum la praktikado ol ne esis uzebla. La literi esis tro granda e la punti neklara. Propozin por chanjo Barbier refuzis.

La yuna tre inteligenta Louis Braille uzis to kom fundamento por multega experimenti. Dum 1825, evanta 16 yari, lu trovis extraordinara solvo. Lu uzis sis punti, ordinigata en rektangulo e per to lu trovis 63 posiblesi di kombinado. Per to lu sucesis liberigar su ipsa e sua blinda kompani ek la izoleso intelektala ed atingis reala alfabetizo di la blindi. Kelka yari pose lu havis nova suceso, pro ke lu inventis anke apta skribmaniero por noti.

Por muzikisti lu do kreis la posibleso, ipsa studiar lia kompozuri.

Komencanta probi por stenografado anke venas de Louis Braille.

On nun povus supozar, ke la publiko joye acceptabis la Braille-skribmaniero, ma fakte eventis la kontreto. On memoris la mala experienci pri la nokt-skribmaniero da Barbier ed anke la Franca Akademio unesme desaceptis la nova sistemo.

Braille ne perdis la kurajo per to. Seninterrupte lu laboris por sua skribmaniero, quankam sua sanes-stando sempre plumaleskis.

Dum 1850 lu fine atingis sua skopo: La Franca skoli por blindi agnoskis la sis-punt-sistemo.

To esis lua lasta triumfo. 1852, evante 43 yari, lu mortis pro pulmo-morbo. Vice Braille-skribmaniero til hodie ne existas sistemo esante plu facila e bon-uzebla, ed ol esas uzata da la blindi en omna kin parti di la mondo.

Plukurtigita tradukuro da Heidi Neussner, segun artiklo da la Blindenhilfswerk Berlin

Fer-ligno (Olneya tesota)

Se vu uldie vizitos l'urbo Hermosillo e deziros autentika suveniro di la regiono, sendubite la maxim bona esos taliita figuro facita ek fer-ligno. Fer-ligno (Hispane: palo fierro, Angle: ironwood) esas la kustumala nomo di ligno, qua venas del arboro Olneya tesota, olqua kreskas en la dezertala zono di la stato Sonora, ye la nordo di Mexikia ed anke ye la sudala parto dil Usa.

Vu marchez tra la strado Rosales adsude, e kande vu atingos la avenuo Aquiles Serdan, en la quartero Centro di Hermosillo, qua esas la historiala parto dil urbo, vu renkontros quik avan l'edifco di Posti di Mexikia kelka strad-vendeyi, qui ofras legale a la vizitanti ed a la generala populo la maxim diversa varietati pri figuri ek fer-ligno, de mikra figuri, qui esas granda de apene poka centimetri, til enorma figuri, qui esas longa mem til un metro.

La figuri varias inter bestii regionala (baleni, pelikani, mar-hundi, agli, marala tortugi, sovaja kapruli, espado-fishi) ed anke homala figuri, precipue ti, qui identifikas la regiono Sonorana; la dansisto di la cervo-danso. On povas anke komendar specala figuro ye la vendisti, qui informos, quante kustos tala specular komendo.

Pro quo la fer-ligno esas tante valorizita? Ol esas nigra od obskura ligno, qua devas taliesar til ke olca divenas brilanta e glata, sen-aspera por la takto. Lua hardeso esas un de la traiti, quin ca ligno posedas e pro to ol nomesas fer-ligno, ligno feratra, tante harda e densa kam fero. Pro ca hardeso esas desfacila facar figuri ek fer-ligno e bezonas specala habileso. La Oneya tesota naskas e kreskas en la Sonorana dezerto, qua embracas parto di la stati Sonora ed Arizona (Usa), ubi existas nacionala foresto, qua nomesas precize Olneya Tesota. Prezente ca speco di arboro protektesas dal autoritatozi e lua rekoltado esas tre surveyata pro l'ecesiva explotado por taliado di figuri por turismala komerco e pro la destruktado di lua naturala medio pro agrokultivala skopi.

Nuntempe l'indijena Seri, qui lojas an la rivo di la Maro di Cortez, esas l'unika homi, qui havas libera permiso por rekoltar la fer-ligno senrestrikte.

Se vu uldie obtenos figuro ek fer-ligno, vu pozez ol sur vua skribtable e certe vu prizos la beleso dil objekto.

(a: Jose Cossio, Mexikia)

Eminenta, grandioza, dolca

La Händel-yaro 2009 komencas

Yen ilu – kun fiere inflita pektoro. O la redingoto klemas sur la ventro? Händel prizis manjar bone. Lo esas videbla. Sinistre la skando-bastono, dextre la muzikala pupitro kun la “Messias”- particiono. Tri metri alta esas la monumento, quan la civitani di Halle 1859 erekjis por sua maxim famoza filiulo okazione di sua 100esma mortal-aniversario. Nun on preparas la 250-yaro-solenajo.

Ye la 23esma di februaro 1685 en la „Gelber Hirsch“ (flava cervo) en Halle naskita – esas catempe muzeo – pos sua morto ye la 14esma di aprilo 1759 la kompozisto enterigesis en la Londona Westminster Abbey. Ula rejala honoro. Il dezirabis lo tale. Kad il sufritis de manio di la grandeso? No, anke la publiko, qua frequentabis sua oratorii e manifestis milope la lasta honoro a lu, anke volis lo tale.

Forsan la Londonani amis lia George Frideric plu multe kam sua patro. Ilca esis kom balnisto viro di la praktiko: sua filiulo devus studiar la yuro-cienco. Ma sekrete sur la granario ilta okupesis su per sua klavikordo. La duko entuziasmeskis, kande la filiuleto di sua korpo-mediko pleis orgeno koram lu. La mikrulo instruktesis. Kande sua patro mortis, la 12 yari evanto ja kompozabis kantati. Kad esis pieso, ke Händel nun tamen studiis yurocienco? Egala – balde il cesis la studiado, divenis katedral-organisto e lernis anke quik cembalo, violino e hoboyo.

Apene 17 yari evanta Händel liveras sua hemlando. Ibe il atingabis omno. Hamburg, la chefa centro dil opero, atraktas same kam plu tarde Firenze, Venecia, Napoli, Roma, Hannover, London. Ja sua unesma opero sucesegis. Preske 2009 ni celebrabus ne la 250esma, ma la 305esma mortal-aniversario, nam antee resonis l'unesma sono di “Almira”, la yuna kompozero duelis kontre ula muzikisto. Fortunoze l'espado di ca pecigeskis ye la jakobutono di Händel. Lo specala dil “Almira”: Omna kantistuli kantas per sua voce naturala. Lo chanjesis pos la sejorno di Händel en Italia. Ibe on modigis institucar eunuki.

Nuntempe kontra-tenori asumas ca roli – o kantistini quale Cecilia Bartoli, qua en tv- reklam-ceno sollicitis por Händel. Ma ka la jeans'-vendisti savas, ke li kompras lia „Levis“ sub l'influo di ula Händel-sarabando? Händel kom kasoj-magneto. Talo il esis ja dum sua viv-duro. Ja la tre yuna “famoso sassone”, la famoza Saxono por pompoza enceniguri luris la pekunio ek la posho di la Medici & Co. Konseque Händel heredigis a la mondo ne nur 600 verki, ma anke a sua nevino l'impozanta sumo de transkalkulita 20 milion Euro.

Staciono sequanta: Roma. La papo interdiktis plear operi. La 22 yari evanto variis sua taktiko. Il skribis sua unesma oratorio „Der Triumph der Zeit und der Ernüchterung“ (la triumfo di la tempo e di la des-ebriigo). 1712 il iris a London. Per “Rinaldo” il esis ibe tre sucesoza. Pro la suceso establisesis balde duesma opero-societo – e kom reakto pos to plusa 24 Händel-oratorii. Tam fortika kam urso il semblis: surmenado e ne laste sua prefero por kalorioza dishi korodadis la saneso di Händel. “Eventis ye la 13esma di aprilo 1737”, skribis Stefan Zweig, “kande la tota domo tremeskas pro matida stroko.” 52 yari evante Händel maladeskas de apoplexo. Il reposas, risaneskas en Aachen – e kin yari plu tarde il skribos la verko di sua vivo. On dicas, ke dum tri semani jorne e nokte il laboris ye la “Messias”, ofte fuzante en lakrimi. Pos l’unesma reprezento la „Dublin Journal“ skribis: “Lo eminenta, lo grandioza e lo dolca... konspiris l’una kun l’altra por entuziasmigar la kordio e la orelo...”. Anke sua sociala engajado esas laudata. La Londonani erektilis monumento por lu ja dum viv-tempo.

Beethoven estimis Händel kom la maxim granda kompozisto. Tamen dum 160 yari il esis oblikiata. La regeneron di sua muziko ni debas Göttingen, ube depos 1920 omnayare festala ludi eventas, ma dum 2009 la tota muzik-mondo festos lu.

Artiklo da Cornelia Raupach, ek “die Kirche” (4. 1. 09)

(t: gs)

Memoreyi pri G. F. Händel en Halle/Saale

↑ La nasko-domo pos la rinovigo

→ La monumento, kreita da Hermann Heidel, fondita da lua Germana ed Angla adoranti.

21 voyi a la maxim alta punto di Hispania

La parko nacionala Teide sur Tenerife prenita sub protekto dal UNESCO esas vintrala atraktajo

“Uuuuuuuuh” – Longa murmurado trapasas la gondolo di la shancelanta funikulara fervoyo. La maxim multa vechanti serchas instintale apogilo, ante ke li ridas kelkete jenate e pose respiras quietigite. An singla pilastro eventas la sama spektaklo, nam ibe la gondoli sempre impulsesas kelkete”, klarigis Santiago Hernández. La 36 yari evanta Kanarano laboras depos 1992 kom surveyisto che la funikularo proxim la Teide – la maxim alta monto di Hispania. Sua somito alta de 3718 metri salias super la vivoza litorala urbi, super terasigita agri, mikra viteyi ed abundanta pinio-foresti. En alteso cirkume de 2000 metri la Teide prizentas su kom meskina volkan-kono meze di ula dezertatra luno-peizajo ek rigideskita lava-torenti e nigra skorio-agri, ma anke red-bruna “Magma”-lagi, giganta bazalt-peci e bizara roko-figuri.

“Cirkume 3000 vizitanti venas omnadie aden la nacionala parko Teide por konoceskar l’extraordinara peizajo”, naracas Santiago Hernández. La regiono di protektorato granda de 18 990 hektari esas la chef-atraktajo di Tenerife – e depos junio 2007 naturheredajo mondala dil UNESCO. La maxim multa vakancanti tra-iras ol per lokac-automobilo por admirar la nigra

Obsidian-agri di Tabonal Negro, por marchar a la bufonatra roko-pintegi di Roques de Garcia e por fotografar la flave florifanta rukolo dil Ucanca-planajo – od anke por vehar per la funikularo adsur la somito di la Teide. “Somere hike pokoj eventas”, konfesas Santiago Hernández, “Ma dum la vintrala mi-yaro on mustas vartar eventuale avan la gondoli.”

La pendul-treno inaugurita 1971 bezonas ok minuti por sua veho a la vid-teraso “La Rambleta”, situita en alteso de 3555 metri. La maxim multa voyajanti venas por duima horo aden la des-densa aero di la somito por klimar adsur la meskina krater-bordo di la Teide e juar la vasta vido vers la vicina insuli di Tenerife. Lore li drinkas ankore taso de kafeo apud la panoramo-fenestro di la funikular-staciono, pose retrovehas aden la plu densa aero.

Ja 1799 Alexander von Humboldt laudis la multeso de piktinda charmo di la regiono. Cirkume 24 horin il bezonabas por la acenso a la somito di la Teide, il raportis. Catempe vigoroza voyajanti trovas ne nur 21 voyi, ma anke moderna mont-dometo e du centri por vizitanti kun mapi ed expozeyi relate vulkanologio, plantaro ed animalaro en la parko. “E maxim tarde ye la somito di la Teide omni entuziasmeskas – same kam Alexander von Humboldt”, naracis Santiago Hernández.

Artiklo da Martin Seger, ek “Neues Deutschland”
(t: gs)

Solvo dil enigmato (pag. 20)

Solvo-vorti:

PARLAMENTALA DEMOKRATIO

Ofro

Omna Idisti, qui volas difuzar Ido, devus uzar nia Ido-reklamo-marki sur sua kuverti od altra postala sendaji. Specala ofro: Kontre sendo di bilieto di 5 Euro ni sendas 2 serii di la Ido-marki Europa 1962/63 (entote 720 marki) ed un folio dil Europa-Ido-marki 1961. Voluntez komendar che la Germana Ido-societo, Archiv, D-37284 Waldkappel-Burghofen.

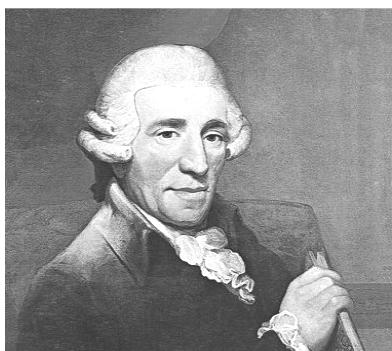
Haydn e Mozart

Uldie Haydn vizitesis da Mozart. Jokeme Haydn postulis de Mozart, ke ilca skribez kompozuro, quan Haydn ne povus quik plear de la folio. La propozo acceptesis. Kom preco por la perdanto decidedisis, ke lu pagez di neo kun champanio. Mozart sideskis an skribtable, ed en kurta tempo lu levis su, donante la kompozuro a sua amiko kun la vorti: "Nur me, ma ne vu povos plear ca peco." Astonita pri la simpleso e facileso di la tasko, Haydn sideskis an la piano e komencis plear. Ma lu ne ja atingabis la mezo di la muzikala joko, kande lu klameskis: "Quon to signifikas, Mozart? Vu igas me extensar la du manui a la maxim extere fini di la piano e postulas samtempe, ke me frapez klavo en la mezo. Ca taskon nulu povas solvar!"

Haydn und Mozart

Eines Tages wurde Haydn von Mozart besucht. Scherhaft verlangte Haydn von Mozart, dass dieser eine Komposition schreibe, die Haydn nicht sogleich vom Blatt abspielen könne. Der Vorschlag wurde angenommen. Als Preis für den Verlierer wurde festgelegt, dass er ein Mittagessen mit dem Gewinner bezahlen soll. Mozart setzte sich an den Schreibtisch, und in sehr kurzer Zeit erhob er sich, indem er die Komposition seinem Freund mit den Worten überreichte: „Nur ich, aber nicht Sie können dieses Stück spielen.“ Erstaunt über die Einfachheit und Leichtigkeit der Aufgabe setzte sich Haydn ans Klavier und begann zu spielen. Aber er hatte noch nicht die Mitte des musikalischen Scherzes erreicht, als er ausrief: „Was bedeutet das, Mozart? Sie verlassen mich, die zwei Hände bis zu den äußersten Enden des Klaviers auszubreiten und verlangen gleichzeitig, dass ich eine Taste in der Mitte anschlage. Diese Aufgabe kann niemand lösen!“

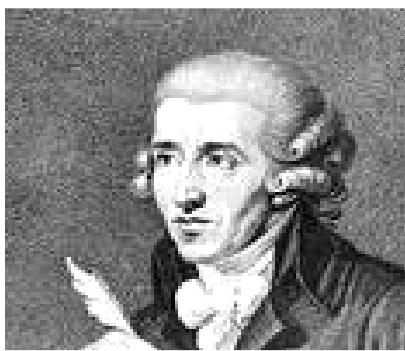
Mozart sideskis sur la plaso di Haydn e pleis rapide la facila komenco, e kande lu arivis al ne-possibla loko, lu pleis talmaniere, ke lu frapis per la manui la klavi ye la du fini dil instrumento e, flexinte su, per sua longa nazo la klavo en la mezo. Kun Homerala

ridado Haydn deklaris su vinkita, lu pagis la dineo, e Mozart probable l'unesma foyo debis la vinko ne a sua talento, ma a sua longa nazo.

(t:A.Widmer/fm)

Mozart setzte sich auf den Platz Haydns und spielte schnell den leichten Anfang, und als er an die unmögliche Stelle kam, spielte er in der Art, dass er mit den Händen die Tasten an den beiden Enden des Instruments anschlug und, sich niederbeugend, mit seiner langen Nase die Taste in der Mitte. Mit Homerischem Gelächter

erklärte sich Haydn für besiegt, bezahlte das Mittagessen, und möglicherweise schuldete Mozart seinen Sieg erstmals nicht seinem Talent, sondern seiner langen Nase.

Rendevuo

Dum la absenteso di sua spozo muliero havis rendevuo kun sua amoranto, kande el audis venar sua spozo. Quik el celis la amo-ranto en riz-sako, qua stacis en angulo di la chambro. Kande nun

la spozo eniris, il perceptis, ke irgo ne esis justa e questionis furiante: “Quon tu esas facinta aden la sako?” La muliero pro la pavoro ne povis respondar. Pos ula pauzo sonis voco ek la sako: “Rizo.”

Ek la Chiniana

(t: gs)

La apri eniris Berlin

La apri deskovris la plezuro dil urbala vivo en Berlin e vagadas milope en la Germana chefurbo, tale iracigante la autoritatozi e la habitanti di ca urbo, ma genitante anke certena simpatio.

Adminime 5000 til 8000 apri e apro-yuni instalis su en Berlin, olqua esas urbo qua abundegas de boski e verda spaci, segun la regionala Oficeyo dil foresti.

Li esas vera plago. Nome, omnaloke ube li pasas, la apri exploras, plugas la gazono pro ke li serchadas vermi, heliki ed insekti, dum ke li devastas dungi e rezidui-saki depozita sur la trotuari, e produktas kelkafoye grava choseo-acidenti. Plu kam milo de li mortigesis en Berlin inter aprilo e septembro, la plu multo per pafi e “25-30% lor choseo-acidenti”. La regionala Oficeyo dil foresti opinionas, ke la nombro de viktimi “grande superiros” le 2000 til venonta marto.

Depos la komenco dil yari 2000, “urbana chasisti” komisita dal urbana autoritatozi probas limitizar ica problemo, olqua esas la precipua motivo di advoki che la telefonala lineo dil aludita Oficeyo e qua esas dedikata a la problemeti asociita a neamansita animali.

Ma trakar bestii sen endanjerigar la habitanti dil Germana chefurbo esas desfacila tasko. La apri esas sempre min sovaja, li audacas irar dumjorne hordope aden korti di imobli, e mem apartamenti dil teretajo kande la porto apertesas. Ed anke „sur lud-arei od en infant-gardeni“ remarkigas Mark Franusch, porparolanto dil regionala Oficeyo dil foresti. Sur la aceso-greti a lia gardeni, certena Berlinani akrochis afishi “Atenez apri” quin li ipsa fabrikis e qui figurizas ita animalo en reda triangulo, akompanata per specala menciono: “Danko por lasar klozata ica pordo”.

Tre atakema ekologiisti

Existas plusa obstaklo a la batalio kontre la apri: “sat granda nombro” de Berlinani, qui esas fakte ekologiala militanti ed extremisti di la skopo dil animalal defenso, refuzas la agado dal 35 urbana chasisti (veterinari, policani, forestala gardisti, e c.) e nutras ica bestii malgre l’interdikto. S-ro Franusch parolas kun indigno: “urbana chasisti konstante molestesas, kelkafoye li insultesas per la vorto ‘asasineri’. Un de li demandis la protekto dil policani pro ke bando de yuni minacis lu per reprezalo pos la bucho di apro.” Tale on povas konstatar ke esas homi qui esas mem min amansita kam l’apri. Nihilominus* Mark Franusch opinionas: „Omnakaze onu ne solvos ica problemo per la chaso. La apri-populo kreskas rapide grandaquante. Lua genitado-procento esas ye cirkum 300%. Oportas lernar vivar kun li same kam kun la foxi, qui esas inter 1000 e 1500 en Berlin.”

Segun la Federuro dil chasisti, ita fulguranta kresko debesas a serio de milda vintri qui poslasis suli richa ye nutrivi ed a la bona qualeso dil kultivi proxim l'urbi, precipue la maizo-kultivo. L'expanso di ta neamansita porki cetere atingas tota Germania, ube 447 494 apri buchesis dum la chaso-sezono 2007-2008, “t.e. 66,33% plusa kam dum la preirinta sezono“. 50 000 de li mortigesis nur en Basa Saxonia (nord-Germania), icon onu ne plus vidis depos 50 yari. „Hannover (nord-Germania) o Wolfsburg (mezwest-Germania) havas anke problemo pro apri enurbe. Ma lo esas tamen en Berlin ke on havas la maxim grava problemo“, tale substrekizis la forestogardisto Franusch.

En tota Germania akumulesas la anekdoti pri intruzi da apri, de Baden-Württemberg (sudwest-Germania) til Saxonia (est-Germania). En Düren (west-Germania) habitanto trovis un de li ye la predio di Kristnasko. Ica animalo esis rodetanta lumoza girlando. On povas tamen opinonar esir felica ke lu ne buchesis sur la Kristonaskala supeo. Cayare la chaso komencis dum la fino dil monato oktobro e la buchado-konjekti, malgre la reprochi dal ekologiisti, esas ye tre alta nivelo: 30 000 apri en Baden-Württemberg opoze a 18 000 dum la pasinta chaso-sezono. E, pro ke esas plu bona preventar kam kuracar, kontre-apra palisadi esas mem konstruktata en certena loki por protektar automobilal chosei.

Omnakaze, se onu dejunas en Germania, onu ne hezitez postular aprokarno ye onua menuo. Per konsumar apro-raguto singlasemane, la 80 975 000 Germani, helpata dal milioni de turisti, qui transitas en lia lando singlayare, esus povonta solvar en maniero, se ne pacoza adminime gastronomiala, ita problemo produktita per tro nombroza neamansita porki.

Artiklo da François Franc, publikigita en la diala jurnal PRESENT

(t: J. Martignon)

Unikajo en Berlin

Mea urbo havas probable l'unika muzeo pri sukro en la mondo. Kom olima laboristo en granda sukrofabrikerio en nordala Germania me volente vizitas e regardas interesoze l'expozaji di la mikra muzeo en Berlin.

Depos 1904 on saveskas ibe la ofte bitra historio di la dolca nutrivo. Lore la societo por la sukro-industrio, fondita ja l'unesma di septembro 1850 en Magdeburg, apertis lua propra instituto en Berlin-Wedding. La kulturala ed ekonomiala historio di la sukro esas videbla ye 480 metro-quadrati. Ultre l'ekonomiala e social-historiala signifiko di la sukro on anke prizentas regardive olua funcione en nia nutrado.

La anciena Europani konocis la dolceso nur di la mielo, qua esis skarsa. Unesmafoye kruc-militisti konocesxis la stranja sukro-kano.

Pose la Europani recevis kano-sukro de la Karibia, de la sukro-insuli.

Ma ica sukro esis tre valoroza luxo. La blokuso kontinentala da Napoleon koakte posibligis la komenco dil betravo-sukro-industrio en Europa. Multa sukriferii fondesis. La historio komencis talmaniere: Dum la yaro 1749 la Berlinana kemiisto Andreas Sigismund Marggraf unesmafoye deskovris sukro en betravi. Pose lua kunlaboranto, Franz Carl Achard, exploreskis ganar sukro ek plantaro indijena en sua domeno en hodia Berlin-Kaulsdorf. Lu konstatis, ke la betravo esis la maxim apta planto. La betravi kreskis en Französisch-Buchholz, olima vilajo apud Berlin. La exploristo Achard sucesoze deskovris uzebla proceduro e la implementaro por ganar industriale betravala sukro. En sua domeno en Cunern (hodie Konary en Polona Silezia) il konstruktigis 1801 la unesma sukrofabrikerio en Germania. La modelo di unesma sukrofabrikerio esas exposita en la muzeo. Rezumo: Deskovro di la sukro en planti eventis en Berlin, e la fondinto di la sukro-industrio ek betravi esis Berlinano.

Retrovez al inventario dil muzeo: On povas spektar multa unika exposaji, exemple valoroza sukro-kulieri arjentoza, hakili, sakarimetro, kandio-kristali, utensili por analizar e por explotar la rezidui di la sukrafado, exemple kartoni, vinagro, alkoholo, dungo e foreji. En la muzeo on trovas un anciena muelilo de Bolivia, per qua la kano esis ekpresita. On opinias en la muzeo, ke sukro livras ne nur valoroza energio, ma anke fortigas nia bonstendo. Pos la produktesko industriala la sukro ne plus esis luxajo ma varo por omni. Sukro nun trovesas en multa nutrivi. Regardive on exposas la sukrala kontenajo di multa nutrivi.

Quo exakte esas sukro? Qualamaniere eventas la fotosintezo? La sukro produktesas en verda planti per la helpo di klorofilo e sun-lumo ek aquo e karbodioxido. Komence genitesas nur grap-sukro (glikoso) e pose ek olta betrav-sukro (sakaroso), amilo e celuloso. Desfacila kombinuri kemiala en la exposyeo esas explikita simple e kompreneble. Per ca maniero anke molekuli e kristali ne plus esas abstrakta nocioni ma komprenebla facile. Depos 1995 la sukro-muzeo apartenas a la fondaĵo di la Germana Tekniko-Muzeo Berlin. En proxima vicino on trovas moderna ciencala parko kontenanta laboratorii pri frumentala teknologio, alkoholifado e birifado.

Kom longyara kristalifisto, olim nomigita sukro-koquisto, me ofras mea guidado tra la sukromuzeo. Ka bona? Lore me raportus pri la desfacila produktado di kristali. Ka vu savas, ke en la sukrofabrikerio en l'urbeto Anklam on produktas anke benzino ek la sukroza suko di betravi, nomigita kom bio-etanolo por movebligar automobili ed altra trafikili. Ja de longa tempo Brazilia produktadas ol.

(a: es)

Por nia komencanti /Für unsere Anfänger

Lektion 10

UNBESTIMMTE PRONOMEN

Wegen ihres häufigen Auftretens müssen diese Wörter besonders erwähnt werden.

ula (Adj.) – ein gewisser, **ulu** (Pron.) - jemand, **ulo** (Subst.) – etwas (Ding).

Ula libro – ein gewisses Buch (unbetont).

Ulu dicis ... - jemand (eine bestimmte Person) sagte ...

Ulo mankas. – Etwas fehlt.

Irga – irgendein, **irgu** – irgendjemand, **irgo** – irgendetwas. Wird in gleicher Weise wie **ula**, **ulu**, **ulo** gebraucht.

Irgo konvenos – Irgendetwas wird passen.

Kelka, kelko – etwas (unbestimmte Anzahl oder Menge).

Kelka homi – einige Menschen

Donez a me kelko – Gib mit etwas (davon).

Beachte den Unterschied zwischen **kelka** und **poka**. **Kelka** bedeutet einige, eine gewisse Menge (Gegensatz **nula** – keine); **poka** bedeutet wenige, ein paar (Gegensatz **multa** – viele).

Omna – alle, **omnu** – jeder, **omna homi** – alle Menschen

omni dicis – alle sagten
omnu kantis – jeder sang
omno esas hike – alles ist hier.

Altra – andere, **altru** – anderer, **altro** – anderes: **altra homi** – andere Menschen

altru parolos – ein anderer wird sprechen

altro montros, ke ... - ein anderes (Ding) wird zeigen, dass ...

Nula – kein, **nulu** – niemand, **nulo** – nichts (Gegensatz von **ula** usw.).

Singla – jeder einzelne

singla karti – einzelne Karten

li venis single – sie kamen einzeln (jeder für sich)

dek cent po singla peco – zehn Cent je (einzelnes) Stück.

Der Unterschied zwischen **omna** und **singla** ist gering, aber deutlich.

Omna bedeutet *alle* im Kollektiv, **singla** bedeutet *jeder einzelne*.

Omnu parolis, singlu en sua linguo. – Jeder sprach, jeder in seiner (eigenen) Sprache.

Beachte, dass *einander* mit **una l'altra** (pl. **uni l'altri**) übersetzt werden kann, wenn das Präfix **inter-** ungeeignet ist:

Amez uni l'altri. – Liebt einander.

Li interparolis longe. – Sie sprachen lange miteinander.

Li donis donaci uni a l'altri. – Sie gaben einander Geschenke.

AFFIXE

-aj, an einer Verbwurzel (transitiv oder gemischt) drückt es das Objekt aus, an dem die Handlung ausgeführt wird.

Manjajo – Speise (das, was gegessen wird),

drinkajo – Getränk,

chanjajo – veränderter Gegenstand oder Sache.

Mit einem intransitiven Verb kennzeichnet es das Subjekt einer Handlung.

Rezultajo – Ergebnis,

restajo – Rest, Rückstand.

Mit einer anderen Wurzel

kennzeichnet es einen Gegenstand, der aus dem Material gemacht ist oder dessen Qualität besitzt.

Lanajo – Wollsache,

belajo – schöne Sache,

molajo – Weichteil.

Darüber hinaus drückt es einen Akt des Grundwortes aus:

Amikajo – Freundlichkeit,

infantajo – Kinderei.

-ur, kennzeichnet das konkrete Ergebnis einer Handlung, das durch das transitive Verb vorgegeben ist:

pikturo – Gemälde,

fotografuro – Photo,

imituro – Imitation, (vergleiche

imitajo – imitiertes Objekt),

imprimuro – Druckerzeugnis.

-ar, Vereinigung einer Anzahl Dinge (-schaft).

Homaro – Menschheit,

vortaro – Wortschatz,

ex-, ehemalige Funktion:

Exkonsulo – früherer Konsul,
exoficiro – früherer Offizier.

-um, unbestimmtes Suffix mit keiner festgelegten Bedeutung.

Beispiele: **Mondumo** – vornehme Welt,

mi-mondumo – Halbwelt,

foliumar – durchblättern (Buch),

kolumo – Kragen,

nukumo – Nackenschutz.

KONVERSATION

Bist du ein Schachspieler?

Ka tu esas shak-ludero?

Einst kannte ich die Züge.

Olim me savis la stroki.

Ich habe die Namen der Figuren vergessen.

Me obliiviis la nomi di la figuri.

Ich könnte nicht einmal richtig rochieren.

Me ne povus mem roquar korekte.

Würdest du lieber herausgehen und die frische Luft gnießen?

Ka tu preferus ekirar e juar la fresha aero?

Ja wirklich; der Regen hat aufgehört.
Yes certe; la pluvo cesis.

Gut, dann nehmen wir unsere Schirme, falls es wieder anfängt (zu regnen).

Bone, ni prenos nia parapluvi,

kaze ke ol rikomencos.

Wenn dir kalt wird, bleiben wir nicht lange.

Se tu sentos kolda, ni ne restos longatempe.

Enigmato

Klarigiva vorti por ica enigmato

Anagrammo (ek Greka: transpozuro) esas vorto o vorti, qua kompozesas per permutado di partikulara literi o silabi di altra vorto o vorti. Anke kompleta sintaxala frazi povas anagramifar.

Specala modelo di anagrammo esas palindromo. Ca esas lektebla en amba sinsi, en qui la senso povas permanar o variar.

Germana exempli: RENTNER – RENTNER; LAGER – REGAL.

Yen 16 Germana kompleta anagrami apartenanta
ad du Ido-vorti, qua karakterizas rejimo de guverno en la FRG:

kapriolten malade atomar
rate malade Proklamation
kompariert malade atonal
paart klitoralem Adenoma
adoptiert anomal Karamel
plakatiert anomal marode
trank malade Laparotomie
malade Proklamation rate

apikale anormale Mordtat
kapriolte atonalem Drama
malader Anatom kapriolte
total paranoidem Karamel
alte Laparotomie drankam
kapriolten adoralem Maat
anomaler Adam kaprioltet
aalen kapitalem Motorrad

P									
									O

(a: rg)

Ido-Saluto! Editerio: Germana Ido-Societo

Postadreso: Eberhard Scholz, Rosenfelder Ring 18, 10315 Berlin
od info@idolinguo.de

Informeti pri Ido: www.idolinguo.de

Redakterio: Ido-amiki Berlin

Adresi: ver.di, FB 8, Köpenicker Straße 30,
10179 Berlin

ido-saluto@idolinguo.de

Banko: Deutsche Ido-Gesellschaft
Postbank Berlin
Konto 184566106, BLZ 10010010

Membri dil Germana Ido-Societo
recevas l' Ido-Saluto gratuite.

Por ne-membri la yarala abono
kustas adminime € 5,00.

Kunlaboranti di ca numero: G. Anton (ga), R. Gensch (rg), F. Möller (fm),

A. Neussner (an), G. Schlemminger (gs), E. Scholz (es), H.-G. Winkler (hw)

a = autor: t = tradukero

Ido-Saluto!

Editita dal Germana Ido-Societo

3/2009

C. E. Goethe, nomi-
zita „Siorino Aja“
Artiklo pag. 6 - 7

Marvel-infanto,
naskinta 200
yari ante nun
Artiklo pag. 4 - 5

Simbolo
di Tallinn

„Ännchen von Tharau“
en Klaipeda
Pag. 8 - 9

En Tallinn, la chef-urbo di Esto-
nia, eventos la Ido-kunveno '09.

Kara lekteri!

La cayara renkonto dil Idisti eventos dum julio en Tallinn, la chef-urbo di Estonia. Pro to ni insertis aden l'unesma pagino imajo dil anciena komon-domo en Tallinn, qua esas sendubite la maxim konocata edifico en la civito. Ol esas konstruktita plu multe kam 600 yari ante nun. La mezepoka civito di Tallinn, l'olima Reval, esas bone konservita e 1996 deklarita dal UNESCO kom kultur-heredajo di la mondo. Komprenable per poka linei hike la facet-richa historio di ca urbo ne esas naracebla. Dum la pasinta yarcenti multa conqueresti remplasis l'una l'altra. Unesme venis la Dani, plu tarde la Germani, lore la Suedi e fine pos la Nordala Milito la Rusi. Prezente Estonia esas libera republiko interne la EU. La arkitekturo dil infra-urbo esas forte influita da Germana komercisti. L'unesma 200 Vestfaliana e Bas-Saxona komercisti emigris dum la yaro 1230 del insulo Gotia. Tallinn divenis hango-urbo quale Lübeck, ed en l'infra-urbo la Lübeckala yuro esis valida. Tatempa la nobelaro rezidis en la supra-urbo, la tale-dicita ‚Toompea‘ (katedralomonto). Hodie la parlamento e multa ambasadeyi trovesas sur la ‚Toompea‘. Ma la prezidanto di la Republiko Estonia rezidas en l'esto dil urbo en edifico apud la kastelo ‚Kadriorg‘, qua dum la yaro 1723 esis konstruktita segun impero di caro Peter I. dal Italiana arkitekto Niccolo Michetti.

Nuntempe plu multa kam 400 000 habitanti vivas en l'Estoniana chef-urbo. Cirkume 30 po cent dil urbani apartenas a la Rusa minoritato. Pos la denove ganita ne-dependesco politikala multa moderna super-konstrukturi erektesis, qui tre detrimentas la anciena urb-silueto.

Ni deziras joyoza ed eventoza sejorno en Tallinn! La beleso dil urbo kompensos omna penadi e spensi a vi.

Via redakterio

Ye la 3esma di mayo 2009 mortis nia amiko

Jacques Bol

evanta 87 yari.

Ni regretas sincere la perdo di Idisto eminenta.

La Ido-amiki Berlin

Nekrologo detaloza esas trovebla sur pag. 10

Jahreshauptversammlung 2009

Am 16. Mai 2009 fand die Jahreshauptversammlung der Deutschen Ido-Gesellschaft in Nürnberg statt. Den Mitgliedern war die Einladung satzungsgemäß zugegangen.

Zu Beginn gedachten die Anwesenden in einer Schweigeminute des am 03. Mai 2009 verstorbenen Ehrenmitglieds des DK der ULI und ehemaligen Redakteurs des Organs der ULI PROGRESO, Jacques Bol.

Der Vizepräsident Frank Kasper begrüßte 11 Mitglieder und einen Sympathisanten. Er stellte die Beschlussfähigkeit der Versammlung fest, die vorgeschlagene Tagesordnung fand die Zustimmung der Teilnehmer.

Der Vizepräsident verlas den Bericht des Vorstandes (s. Anlage) und würdigte auch die Leistungen der Mitglieder. Der Schatzmeister Dieter Schmidtchen berichtete ausführlich über die Finanzen der Gesellschaft und informierte detailliert über Ausgaben, wie die der EXPOLINGUA, des Neudrucks des Propagilo und über Werbeaktionen in Zeitungen und auf Basaren. Die Kassenprüfer Rudolf Gensch und Günter Schlemminger attestierte die Korrektheit des Kassenberichts. Der Rechenschaftsbericht, der Kassenbericht und der Bericht der Revisoren fanden in der Diskussion durch die Teilnehmer Zustimmung. Dann wurde der Vorstand durch Beschluss entlastet. Nach der Wahl des Wahlleiters Rudolf Gensch wurde Frank Kasper als Präsident der DIG mit 10 Stimmen bei einer Enthaltung gewählt. Zum Vizepräsidenten wählten die Versammelten bei einer Enthaltung Dr. Thomas Schmidt. Beide Gewählte nahmen die Wahl an. Ein für die Anerkennung der Deutschen Ido-Gesellschaft als gemeinnütziger Verein erforderlicher Tagesordnungspunkt war die Abstimmung über die vorgeschlagenen Änderungen zu den Paragraphen 7 und 8 der Satzung. Die Änderungen waren auf Seite 4 des Ido-Saluto 2/2008 dokumentiert. Die Änderungen wurden mit einer Gegenstimme und einer Enthaltung angenommen. Dr. Groth präsentierte seinen Taschenkalender für 2010 als attraktives Werbemittel. Abschließender Diskussionspunkt der Jahreshauptversammlung war der nächstjährige Ort der Versammlung. Vorgeschlagen wurden Tübingen und der Raum Kassel, falls das internationale Treffen nicht in Deutschland stattfinden sollte. Grüße an die Versammlung kamen von Hans Stuifbergen aus Amsterdam, von Gert Heintze aus Rastatt und von weiteren Mitgliedern.

(a: es)

Saja marvel-infanto

Felix Mendelssohn Bartholdy kreis signifikanta oratorii, moteti e famoza oper-verki. Dum sua vivo-tempo il reputesis kom geniozo. Plu tarde la nacional-socialisti interdiktis lua muziko. Cayare ye la 3esma di februaro ni celebris lua 200esma naskal aniversario.

Kande la 20 yari evanta Felix Mendelssohn Bartholdy 1829 reprezentabis sua uverturo ye “A Midsummer Night’s Dream” da William Shakespeare en la Londoner Philharmonic Society; dum la vehado a la hemo il obliuiis la particiono en la fiakro. La valoroza papero restis netrovebla – pro to il ankorfoye skribis memore la particiono – sen erori. Denove sua reputeso kom marvel-infanto konfirmesis. Kelka yari plu tarde Mendelssohn Bartholdy reputesis kom maxim famoza muzikisto di Europa, kurtezata da dinastii ed editisti, ovacionata da la publiko. Tante plu esas astonanta, ke anke ye sua 200esma naskal aniversario – il naskis ye la 3esma di februaro 1809 – il semblante ne ja arivis en la Germana muzik-mondo.

Mendelssohn Bartholdy, kreskinta en Berlin e mortinta 1847 en Leipzig, reputesas kom tipo dil alta lejera muzo. Il ne esis geniozo sufranta pro su ipsa e la mondo quale Robert Schumann, Richard Wagner o Ludwig van Beethoven. Ma precize ton on reprochis ad ilu depos la komenco di la 20esma yarcento, kande la Germana kulturo deviacis de la sentimentoza romantikismo, ed anke de Juda artisti ed intelektozi.

Mendelssohn Bartholdy esis nepoto di la Juda filozofo di la lumizado e toleremo-predikero Moses Mendelssohn (1729-1786). Il esis baptita quale omna de sua gefrati ed edukesis segun Kristana maniero. Johann Wolfgang von Goethe impresesis da Mendelssohn Bartholdy, qua evinta dek-e-du yari ja kompozabis plura koro-fugi segun biblala texti. Il evis 17 yari, kande l’uverturo ye “A Midsummer Night’s Dream” quik famozigis ilu, e 20 yari, kande il ri-exekutis la tote obliuiita “Matthäuspassion” da Johann Sebastian Bach en la „Berliner Singakademie“ (Berlinala kanto-akademio) en la yaro 1750. La motivigo di Mendelssohn: entuziasmigar la publiko por qualeso, kom urbala muzik-direktisto en Düsseldorf e plu tarde kom duktero di la „Leipziger Gewandhauskonzerte“.

Il kompozis psalmi, moteti e koral-kantati, suciis pri Händel-renesanco e montris joyoza, ne-dogmatala pieso. Mendelssohn revis pri ula ri-kon-

ciliado inter Judismo e Kristanismo. Pos sua du granda oratorii “Paulus” ed “Elias” devis sucedar triesma: “Christus”, quan il ne plus povis finigar.

La protestanto Mendelssohn Bartholdy mariajis su kun la filiino di ula reformata predikisto. Ilu skriptis kantati por kantiki da Luther e Maria-himni. Il avertis pri plejar muziko religiala nur en la koncertsalono.

Muziko devas esar “integraliganta parto dil oficio”, esis sua opinono. La plezanta forfikulo “Denn er hat seinen Engeln befohlen” (Nam il imperis a sua anjeli) segun psalmo 91 ofte kantesis da la ‚Berliner Domchor‘ e da Kaiser Wilhelm II. acceptesis aden patriotala popul-kansonaro. Plu tarde Mendelssohn integraligis la verko aden sua “Elias”.

Pos du apoplexii il mortis ye la 4esma di novembro 1847 evanta 38 yari. 1936 la nacii demolisis la bronca monumento avan la Gewandhaus en Leipzig. Sua muziko interdiktesis. Duris plu multe kam sep yardeki, til ke en oktobro di la pasinta yaro erektesis Mendelssohn-monumento an preferita loko: sur la Promenadenring avan la Leipzigana Thomaskirche.

Segun artiklo da Christian Feldmann, ek “die Kirche” (1. 2. 09)

(t: gs)

La GIS salutas nova membra:
D-ro Detlef Groth, Schwielowsee
Hermann Philipps, Bonn-Bad Godesberg

Ecelanta muliero

200 yari ante nun mortis Catharina Elisabeth Goethe, la matro di la poeto

Elua lasta letron el skribis ye la 28esma di agosto 1808. El skribis ol a Bettina von Arnim, ed el reflektis pri lua filiulo, di qua la naskal-aniversario esis ye ta dio. “Il vivez!” el vokis a la yuna amikino. Avan su el havis la maxim bona vino di la domo, kelka aquo e du persiki. El opinionis, ke el vakuigis la gobleti di la matro-joyo til la lasta guto, e nula des-fortunon on povus kargar sur elu. Lore el povis vivar ankore dum du semani. El mortis ye la 13esma di septembro, evanta 77 yari. Ja de monati elua filiulo sejornis en Karlsbad e Franzensbad, erste ye la 17esma di septembro il esis itere en Weimar. Tatemppe on ja enterigabis lua matro. Anke nun il ne voyajis a Frankfurt am Main. Christiane sendesis por regulizar la heredala aferi.

Por Wieland Catharina Elisabeth Goethe esis “la rejino di omna homini”. Carl August, la duko, opinionis, ke el esas “ula ecelanta muliero”, ed il joyis konocar elu. Tale entuziasmoze, tale impresite ed inspirite livis omni, qui volis spektar elu, la ‚Großer Hirschgraben‘ (granda cervo-fosato) en Frankfurt: Klopstock e Herder, Lavater, Anna Amalia e Luise, la rejino di Prusia. Siorino Aja¹), la siorino konsilisto Goethe, esis la personigita amindeso, ravisante kandida e de impresanta kordialeso. La letri, quin el sendis aden la mondo, atestas lo ankore catempe. “Kara filiulo”, el skribis 1778 a Wieland, “Merck²) esis dum tri dii che ni, pos ke il departabas, me ordinas la chambro, quale esas necesa ye poeti e quale vu povas konstatar suficiente ek la antea letro. Nam certe la povra letro jacabus e nultempe expediabus, se siorino Aja havabus min multa konoco di la poeteso. Ma danko a deo el ne ja perdis ca kustomo, quankam sioro Wolfgang Goethe ja dum 3 yari ne vizitis elua domo, ma briligas sua lumo en Weimar.”

La posa mondo konocas elu per ca marveloza, charmiva e kordialega letri. Oli atestas to, quon la filiulo dicis pri la matro: El esis persono kun infektanta joyemeso. Ma Goethe esis anke kulpiza pri to, ke elua letraro ne konservesis komplete. De tempo a tempo il destruktis ne nur propra, ma anke multa dokumenti di sua matro. De 1765 til 1792, dum importanta intervalo, nur tri letri (ed un suplementa folio) de elu esas konservata, e to ya nur, pro ke fortunoze li esis en stranjera posedo. La tota tradicionata

restajo esas sub ula senco-donanta marko, opinionis Ernst Beutler³⁾, kande en la yaro 1960 il introuktis la “Letri ek la patro-domo” per tri fundamentala esayi. Il konfirmas l’imajo di la “joyiganta persono”, di la felica, serena, kontenta muliero. “E tale”, Beutler dicas, “la posa mondo regardez la matro: joyoza e gratitudoza pro la fortuno di la vivo.”

Ma esis anke multa obskura nubi e fato-stroki, existis abundante chagreno e bitra decepteso. Pri kelka malaji, kelka desesperoza hori anke la filiulo, elua „Hätschelhans“ (dorlotita filiulo) ne esis sen-kulpa. Il vizitis elu nur tre rare. Certe lo tre opresis elu. Erste pos multa yari el saveskis, ke il vivis kun Christiane Vulpius e mem divenabis patro. Certe el povabus reprochar ca sekretmeso a lu, ma el ne facis lo. Vice to el sideskis e skribis letro a la kompanino di elua filiulo, olqua komencigis kordiala e fidoza korespondado. Ne mem minime trublis elu, ke elta esis muliero de plu vulgara rango.

El portis brave sua fato. El evis 17 yari, kande el devo-konforme e ne pro afeciono mariajis su kun l’imperiala konsilisto Johann Caspar Goethe, viro, qua evis forsan duople kam elu, qua traktis omni en la domo, anke la spozino, quaze kom skolani. El parturis sep filii, de qui nur du trans-vivis. Erste en la yaro 1782 pos la morto di lua spozulo el divenis siorino Aja, la fiera, sincera matro di ula intertempe famoza filiulo. Mem ankor-unfoye altra viro aparis, qua yunigis elu komence, ma pose des-iluzionigis elu. El amis la teatro e la muziko, el lektis, ludis shako e pleis per piano. El juis la glorio e la prominenta gastri. Nur sua filiulo regretinge ne venis. Dum elua lasta yardeko il entote ne plus vizitis lua hem-urbo. Ma el restis sendeviacita pri elua sen-limita, ne-sukusebla amo, sendis vino a Weimar, specalaji, donacaji. Sur mikra folio unfoye el notis la sumi, quin el donis a Goethe inter 1778 e 1801. Esis remarkinda valoro. Pos elua morto la heredanti, Johann Wolfgang e la filiino di ilua mortinta fratino Cornelia, recevis ankorfoye preske 45 000 fl⁴⁾.

---

¹⁾ Siorino Aja: Jokoza nomo dil matro di Goethe

²⁾ Merck: Johann Heinrich Merck (1741 – 1791) – literaturisto, amiko di Goethe

³⁾ Ernst Beutler: Literatur-historiisto (1885 – 1960)

⁴⁾ fl: Abreviuro por anciena duro florino (Gulden)

Ännchen ed Adolf

Depos 1989 elu okupas itere sua tradicionala loko avan la teatro di la Lituaniiana urbo Klaipeda, la Taravos Anike, la Ännchen von Tharau, la adoratino di la poeto Simon Dach (1605–1659), qua naskis en l'olima Prusian-Germana Memel. La popul-kansono esas intonata hodie ye la kustumata loko por la Germana turisti en lia linguo – ibe, ubi ye la 23esma di marto 1939 posdimeze, quaze dop la dorso di la lore ankore originala Ännchen-statuo, de la balkono di la Memelana urb-teatro Hitler salutis sua ‚Memeldeutsche Volksgenossen‘ (Memel-Germana popul-kamaradi) e bonvenis li aden ‚unser Großdeutsches Reich‘ (nia Grand-Germana Imperio).

La Memel-teritorio, la streta lando-parto dil olima Est-Prusia alonge l'olima fronthero a Lituania, nordale di la fluvio Memel (Lit. Nemunas), segun la kontrato di Versaille 1919 esis separita de Germania. Ca teritorio, habitita preponderante da Germani kun Lituaniiana minoritato, recevis propra statala konsilistaro kun Franca prefekto. Pos l'okupado da Lituania segun Memel-kontrato di la Ligo di Nacioni 1924 ol esis sub-ordinita a Lituaniiana suvereneso. Malgre la autonomio, garantiita da la Memel-statuto, sencese eventis konflikti inter Germani e Lituaniiani e la Lituaniiana statala povo. La kauzi por to rezultis progresante del aparo di la nazi-movado, qua specale pos 1933 developesis forte en la Memellando. Ol esis avancigita ed organizita da la Germana imperiala guvernerio e la partiso- ed SS-guidantaro sam-maniere e sam-sko-pe kam antee en Austria e la Sudetenlando.

Dum la signatado di la Münchenana kontrato Hitler asertabis, ke il havas nula plusa demandi teritoriala. Ma nur tri semani plu tarde per ula impero de la 21esma di oktobro 1938 il orientizis la supra komandanti di la tri armo-speci a la ‚Erledigung der Rest-Tschechei‘ (solvo di rest-Chekia) e la ‚Inbesitznahme des Memellandes‘ (anexo di la Memellando). Pro ke la milit-navaro dum la anexo di Austria e l'irupto aden la Sudetenlando ne partoprenabis segun la naturo, nun sub la pretexto ‚Transportübung Stettin‘ (transport-exerco Stettin) ol ye la ‚Heimholung (retro-querado) di la Memellando‘ devis plear ula importanta rolo.

Ye la 20esma di marto 1939 en Berlin la ministro di extera aferi di Hitler, Ribbentrop, negocis kun la Lituaniiana ministro di extera aferi pri la restituco di la Memellando e prizentis la Germana demandi. La Lituaniiana plenipotencieri, veninta a Berlin pro la preso da la Germana

guvernerio, en la nokto de la 22esma a la 23esma di marto konsentis la cedo di la Memellando a Hitler-Germania, qua erste poka dii antee anexabis Chekia.

Dum ke en la frua matin-hori di la 23esma di marto 1939 Germana trupi e polico- e SS-detachmenti di Himmler posedeskis la Memellando, forta konvoyo di la milit-navaro trovesis sur la Baltiko. Komune kun general-admiralo Raeder ja ye la 22esma di marto Hitler embarkis su demonstrative a la kuras-navo “Deutschland”, qua esis eskortizata da la filial-navi “Admiral Scheer” ed “Admiral Graf Spee” e lejera kroz-navi, multa destrukteri, torped-navi e min-foriga navi.

Quale 1938 en Austria ed en la Sudetenlando la Germani di la Memellando ovacionegis Hitler, kande ilu vehis tra l’urbo. Certe nula unika „Heil’-voko esabus veninta ek lia boko, se li savabus, quo eventos pro ca dio. L’okupado di la Memellando esis la lasta sen-sanga agreso ante la Duesma Mondmilito.

Artiklo da Horst Diere, ek “Neues Deutschland” (21. 3. 09)

(t: gs)

Mea hem-urbo

Albacete esas urbo en La Mancha, la lando di Don Quijote. Dum multa yari ol esis mikra vilajo sen industrio. Nun en Albacete vivas cirkume 200 000 habitanti, ed ol distas cirkume 250 kilometri de Madrid e 200 km de Valencia, forsan du de la maxim konocata urbi en Hispania. Albacete esas la maxim granda urbo en nia regiono, nome Castilla-La Mancha.

Albacete esas tre konocata en Hispania pro olua kulteli e posh-kulteli.

La nomo Albacete venas, quale multa di nia vorti, ek l’Araba linguo (al-basit), qua signifikas “la planajo”. Nia urbo anke esas konocata kom “la New York di La Mancha”. Kande vi venas aden Albacete, vi venas sur plana voyego e vi povas vidar kelka granda edificii. Olu nomesis tale da la Hispana skriptisto Azorín, qua skribis “La voyo di Don Quijote”.

Dum la sequonta yaro Albacete celebros la triacentesma aniversario di olua „Feria”, dek dii dum septembro por celebrar nia patronino: la „Virgino di Los Llanos”. Olim ol esis nur festo komercistala pri brutaro. Nun ol esas grandega festo, qua eventas en anciena edifiko padelatra, qua esas centre dil urbo. Omni esos bonvenanta.

(a: Antonio Martinez, Hispania)

Solvu di enigmato: 1. javelino, 2. grado-bastono, 3. obstaklo-kurado, 4. start-paflo, 5. fin-lineo, 6. esquado, 7. arbitristino, 8. exercado, 9. disk-o-jeterulo, 10. halt-horlojo

Solvu-vorto: Eskalereto

Jacques Bol e me – bon amiki dum multa yari

Lo maxim importanta, quan me ganis dum mea longyara Idisteso, esas por me la amikeso kun samideani en diversa landi, e co esas tre personala amikeso, quan on semblas plu desfacile trovar en nia moderna tempo. Un di mea maxim bon amiki esis Jacques Bol – amiko neoblviebla.

La unesma letron da Jacques me recevis en decembro 1981. La unesma letri ankore esis normala letri inter aktiva Idisti. Ni erste konoceskiti persone en la yaro 1990 dum la Ido-renkontro en Waldkappel. Quik ni amba sentis fortaj simpatioj una por altra. Jacques esis serioza ma anke gaya homo.

De 1990 ni reguloze sendis letri l'una l'altra e traktis en li Idala, ma anke personala ed altra problemi. Ni rirenkontris dum la Internaciona Ido-konfero en Oostende 1991 e ni kurte vizitis le Bol 1992 en Wavre, kande ni hemvoyajis de London, ubi ni esabis gasti che Henry Jacob ed anke renkontris Don Gasper e familio. Ni juis la gastigemeso di bon amiki en London e Wavre. Ante ke ni durigis nia hemvoyajo a Germania, Marcelle e Jacques Bol montris a ni kelka vidindaji di la chefurbo Brussel. Ni rividis 1995 dum la da me organizita Ido-renkontro internaciona en Elsnigk proxim Köthen. Quankam Elsnigk esas ula vilajo quale multa altri, tamen kun du gasti ni esis 20 konferanti. Hike naskis inter altro la ideo editar IDO-SALUTO. Lore mea spozino e me fortigis nia amikeso kun le Bol. Ni rividis okazione la Ido-konfero en Bakkum (Nederland) ed esis en letrala kontakto til kurte ante la morto di Jacques.

Kande dum mea prezidentesco dil ULI me mustis defensar me kontre la nejustifikita kritiki ed ataki di kontroversi. Jacques, sua bofratulo Franz Regnier e kelka altra amiki en la DK sustenis me.

Kande la kara spozino di Jacques esis mortinta, me facis letre omno por ke il ne perdez la volo durar vivar. Ja dum elua grava maladeso il raportis a me pri la developado di elua sufrado. Omnadie il pasis kin hori che el en la hospitalo. Co esis tre desfacila tempo por Jacques. Me probis morale sustenar lu. Anke en ta desfacila yari il informis su pri la developado dil Idistaro.

La perdo di sua spozino tre charjis lu. El vere esis tre simpatioza muliero.

La laboro di Jacques dum yari en la DK e kom redaktero di PROGRESO esis tre valoroza por nia linguo e movemento. Anke dum sua lasta yari il okupis su (ante omno per interreto) pri la developado di nia movemento. 2008 il ankore facis turistal voyago kun sua fratino a Tunizia, e me havis la lasta kurta rivedo kun lu en Neviges. Il semblis esar ankore sana ed aspektis tre bone. Pro to la mesajo pri lua morto esis mala surprizo. Tala homon on ne povas obliviar.

Il reposez en paco.

Günter Anton

En la kazino vartas „Hungrant Tigri“

En la non quadrat-kilometri mikra Macau esas historiala vidindaji kontigua a super-moderna konstrukturi

24esma di junio 1622. En Macau en la fora Chinia, ube ante poka yardeki la Portugalani instituciabis komerc- e mision-staciono, dominacas agema vivo. Alte super la kolonio omnadije on laboras konstruktante por l'importanta fortreso Monte Fort. Kargo-navi plene charjita per vari por Europa trovesas en la portuo an la Perl-Fluvio, sur la bunta merkati on marchandis fresha legumi; en la faktorii valoroza silko, teo ed opiumo chanjas la posederi. La majoritato di la komercisti Portugalana esas jus ye kompro-turo en la proxime situita Kanton. Subite la guatero sur la fortreso avizas floto Holandana de seglo-navi - milit-navi. Li kanonagas la kolonio. Pro manko di milit-kapabla viri jezuiti arivas haste e suplikante pregas la helpo di deo. Patro Jeromino Rho sur Monte Fort divenas agoza, e per ula kanon-pafo konsakrita a deo il destruktas la municiono di la Holandani. La atako esas pareita.

Domo apud la „Largo do Senado” (Placo di la senato)

Dum du hori cirkum la civito

Poka pazi infre la fortreso existas la ya maxim konocata vidindajo di Macau (anke Macao, Ou Mun od Aomen), ye qua deo ne tante favoroze agis – la ruinuri di la katedralo Sao Paulo. Pos l'ekpulso di la jezuiti uzita kom kazerno, 1835 ol bruleskis. La flami lasis pos su nur l'impozanta izolita granit-fasado di l'olima katedralo. Admirinde konservata reliefi naracas la historio di la konvertado di la pagani en Azia. Tra la portaloo di la ruinuro la silueto dil alta domi di la moderna Macau esas videbla. L'urbo en la cadia specal-zono di Chinia havas nur poka spaco por lua plu multe kam 530 000 habitanti. Nur non quadrat-kilometri (kun la avana insuli Taipa e Coloane 28 quadrat-kilometri) koaktas konstruktar ad alte – mult-etaja domegi, kontor-alt-domi, hoteli e lud-kazini, e per la Macau-Tower (338 m) un de la maxim alta turmi di Azia. Finale mondvaste Macau havas la maxim granda denseso relate habitantaro e vehili.

Ma en la civito – cirkumirebla komode dum du hori – kompare a la vicina hektika Hongkong la vivo pasas repozigive, preske Portugal-Mediteranee. En teo-chambri e kafeeyi on kambias novaji, ed en la extreme neta restorerii luras saporiza dishi Portugalana e Macauana.

La ruinuro di la katedralo „Sao Paulo“

Specala experienco esas la mikra verda oazisi meze en la trublo di la grand-urbo. En la Lou-Lim-leor-gardeno exemple kun sua miniatur-bambuo-boski, oro-ciprino-lageto, plektita voyi e charmoza pavilioni frumatine kunvenas la amiki di Tai Chi o di la ventizilo-danso e plu tarde laika-muzikisti kun fluto, tamtamo e gremio-violino por tote privata amuzado.

La vizitanto ne omisez vagar tra la anciena Chiniana quartero. Streta stradi kun la luranta odoro di la restorerii difuzas ula hemala atmosfero, avan la un- e du-etaja domi ofte trovesas dom-altari e kaji. Preter-irante on povas regardar kurte aden la laboreyo di fabrikanto de incens-vergi o skultisto di siglili, ed on povas kontroligar sua saneso en Chiniana apoteko kun olua kolektajo de familiala remedii. En streta butiki, apertita vers la strado – super to la lojeyo – on favoroze ofras vende omnino, quon la kordio deziras. Ante omnino la butiki por antiquaji invitas serchadar. La preco esas afero di marchando. Pos la fino di la deskovro-voyago tra la Chinian-quartero omna voyi retro-duktas a la Largo do Senado, la centrala placo en Macau, karakterizita per pompoza, restaurita kolonial-arkitekturo. Hike agitas su turisti de la tota mondo, inter li omnayare anke cirkume 30 000 ek la German-lingua teritorio.

Quale la tota civito historiala la Senado-placo apartenas a la mondokulturheredajo dil UNESCO. En la mezo stacas la Senado-edifico ek la 18esma jarcento, una di la maxim bela konstrukturi koloniala en la Fora Esto. La strado-fronton ornis til recente – nun ya ne dezirata – la litero-tipi “Leal Senado” (loyala senato), quan gratitudoze 1654 la Portugalana rejo grantis a la konsilisti di Macau, nam li ne retraktabis su de Portugal dum la Hispana okupado di la matro-lando.

Vespere seduktas la ludeyachi

Vespere Macau montras sua duesma vizajo. Catempe 28 kazini kun 4000 lud-tabli e 12 000 automati – en linguo di la konversado qualifikita kom “Hunganta Tigri” – promisas la granda fortuno. Kolor-chanjante dum lua noktala pompo per vacilanta lum-tiparo li atraktas omnadie cirkume 70 000 vizitanti, le maxim multa de la “Imperio di la Mezo” e de la nur 60 km distanta Hongkong.

Por Europani kelke ne-kustumale la hotelo “Venetian” ofras lo gigantala ed extraordinara: 3000 chambri expektas gasti, qui nur poka metri apude dum la tota dio sidas an la lud-tabli di ula grandega kazino. Ed omna to en ula imitante konstruktata Venezia. Inter la hotel-etaji existas

plu multo. Mem la Canal Grande ne mankas. En duima metro basa aquo navigas gondoli ‘made in China’ – tote destinata por la richa vizitanti ek la vicinaro. ‘Eventcenter’ kun 15 000 sido-plasi ofras sporto e distraktado, e 30 restorerii en ta grandega komplexo sorgas por la komforto korpala. Cirkum la “Venetian” future esas projetita plusa sep kazino-hotelii kun plu multe kam 10 000 liti. Macau ja de longe devancis Las Vegas relate l’omnayara hazard-ludo-revenuo. Generale la ludanti esas yuna. Li portas sua pekunio en kofri o pakope en plast-korneti tra la frontiero inter Chinia e Macau e de la Hongkong-paromo. An la pordi di la kazini exhortas afisho: “Perdez ludante nur tante multa pekunio kam tu povas renunciar”.

Artiklo da Ulrich Uhlmann, ek “Neues Deutschland” (21. 3. 09)

(t: gs)

Virusi esas sen vivo

Plura virusi apartenas a la maxim danjeroza morbo-kauzi ed efektigas en nia korpo exemple AIDS, gripo, rabio, morbilo, variolo, polio o flava febro. Kelka povus venar de fremisanta filmo o bio-armiferio, quale exemple la Ebola-viruso, qua genitas subita forta febro, interna ed extera sango-perdi, e ye la maxim multa maladeskinti dum hori duktas a la morto.

Ma altre kam ya bakterii virusi ne esas mikrobi. La mikrega kreuri – ofte centfoye plu mikra kam bakterii – konsistas nur ek un mikrega hered-materio, envelopita per protein-legumento. Virusi extera di enti esas quaze mortinta. Oli montras vivo-indiko tam poke kam salo-graneti, kelka mem povas formacar kristali.

Erste kande li renkontras apta celuli, lore li divenas aktiva. Li fixigas su a la celul-muro, korodas kemiale brecho e donas sua hered-materio aden la celulo. Ca quik komandas koaktante la celulo suspensar sua normala funcione e de nun produktar nur plusa virusi. Pos kelka tempo la celulo krevas, e la nova virusi esamifas ed atakas plusa celuli. Segun virus-speco viktimi povas divenar homala celuli, ma anke animalala o tala di planti o mem bakterii.

Virusi esas chefe danjeroza, pro ke li varias ne-grave lia hered-substanco por povar represar l’imun-sistemo. Ofte diversa virus-speci, qui atakas diferanta animali, mixas la hered-materio. Tale kelka-foye li divenas chefe danjeroza. Medikamentti quale antibiotiki hike entote ne helpas. Ultre en certena teritorii tropikala existas virusi, qui simile kam olim la AIDS-viruso aparas subite ye cirkonstanci ne-previdita e povas propagar sur la tero.

Rainer Köthe, “Warum Liebe durch die Nase geht”, Ullstein 2004

(t: gs)

Se omna homi lernus ica manuo-signi, nula interpreteri esus necesa!

La sen-voca linguo di la Indiani

Per lia manui la Nordamerikana indijeni povus parolar duople rapide kam homo, qua parolas per vorti. La Indiana linguo per manuo-signi esas la maxim simpla e perfekta linguo di la mondo. Ol nur bezonas 400 diversa signi. Per ti on povas expresar omno, quon on volas dicar, plu klare e kompreneble kam en omna altra lingui.

Eventis dum somero-komenco 1840, ke apud la Arkansas River renkontris cirkume 5000 Indiani. Pos yarduranta sangoza quereli li volis paco.

Le Kiowa, qui venis de la sudo e le Komanchi, qui esis lia federanti, mustis kavalkar cirkume 600 milii ad hike. Preske la sama diston le en la nordo vivanta Cheyenne e lia federanti, le Arapaho, mustis parkavalkar tra monotona tereno sen plantaro. La rivero, quan la Indiani nomizis ‚Arrowpoint River‘, esis naturala frontiero inter l'enemika genti. Kelka dii pasis, til ke la genti instaligis lia kampeyi, le Cheyenne e le Arapaho ye la norda, le Kiowa e le Komanchi ye la suda rivo.

Nun komencis la diskuti pri paco. Sitting Bear (Sidanta Urso), la chefo di le Kiowa, kavalkis tra la rivero, qua ne esis profunda ye ica tempo, aden la kampeyo di le Cheyenne.

Le Cheyenne e le Arapaho aranjabis sua tendi kom cirklo. En la mezo di ica placo li erektabis ligna kabano. Ol esis apertita ye un latero, klozita ye l'altra e suficiente granda por donar spaco por grupo di chefri.

Avan la kabano expektis Big Wolf (Granda Volfo), la maxim alta chefo di le Cheyenne e la altra chefri di le Cheyenne e di le Arapaho. Sidanta Urso decensis de la kavallo e levis la dextra manuo kom saluto, la indiko-fingro e la meza fingro erekta. Ica signo signifikis "amiko". Pose la Kiowa-chefo pozis la sama manuo ye sua kordio. To signifikis, ke lu esis veninta ye pacema intenco. Cheyenne-chefo Granda Volfo repetis ica gesti, per qui il volis asertar, ke anke il e sua populo deziris paco ed amikeso kun le Kiowa e la Komanchi. Per plusa signi manue il invitis Sidanta Urso venar aden la kampeyo di le Cheyenne ye la venonta dio.

Same, kam Sidanta Urso e Granda Volfo interparolis ne per lango e lipi, ma per la fingri di amba manui, tale on sempre interparolis, kande Indiani de diversa genti renkontris por kambiar informi.

La linguo per manuo-signi esis l' universalala linguo di la indijeni Amerikana. Ka la Indiani esis tro indolenta por parolar? Tote ne! Ma quon irga idiano parolis, ton la altri ofte ne povis komprenar. La kauzo di to esas la origino di la Indiani.

Nula serioza explorero hodie dubitas, ke la Indiani migris de Azia aden la "nova" mondo. Necerta esas, kande lo eventis e quante multi venis, ma on supozas, ke ica migrado komencis cirkume 40 000 yari ante Kristo, e ke per sempre nova ondi venis adheranti di tote diversa genti e de tre diversa regioni de Azia ad Amerika. Li venis per pedi. Existis terponto ferma inter Azia ed Alaska. Dum la lasta glaciala periodo multa aquo konjelis pro la formacado di glaciala regioni apud la poli. Per to la tota aquonivelo sinkis ye cirkume 150 metri. Pro to formacesis terponto longa de 90 kilometri inter Sibiria ed Alaska, qua esis pasebla dum plura yarcenti por homi ed animali. Exploristi konjektas, ke pumai, kameli, alki, mamuti, ursi, bizoni, volfi ed altra animali enmigris per ica terponto aden Amerika.

Sibiriana nomadi e chas-populi sequis ad ita hordi de grandanimali. Li iris al esto, a la levanta suno, sen savar, ke li transpasis la limito di du diversa terparti. Quale ja dicite, esis populi di tre diversa genti, qui venis de Azia por okupar la grandega nova tereno. Li diferis segun ilua sociala stando, segun ilua metodi di kombato, chasado e rurala ekonomio e segun l'utensili, quin li uzis. Li anke diferis multe segun lia aspekto. La koloro di lia karnaciono differis inter flav-bruna e red-bruna. En libri da Karl May ed en filmi di Hollywood on nomizas li "redpeli", quo ne esas justa. Kelki havis tre longa vizaji, altri havis extreme ronda kapi. Same anke lia lingui esis tre diferanta. Kande Kolumbus deskovris Amerika, en norda Amerika vivis plu kam un milion indijeni, qui parolis cirkume 200 tote diferanta lingui.

Ja dum la tempo ante Kolumbus la Indiani esis trovinta metodi por interkomprenar. En omna raporti pri la unesma renkontri di Kolumbus kun indijeni on mencionas, ke li probis, interkomprenar per manuo-signi. Pro quo la linguo per signi povis tante alte developar?

Coronado, la Hispana konquestero, deskriptis le Komanchi tale: La fakteto, ke li povis interkomprenar per manuo-signi, pruvas ke li esis tre inteligenta. Li povis tante bone interkomprenar, ke nula tradukero esis necesa.

E nula tradukero anke esis necesa, kande la Komanchi kavalkis komune kun le amikala Kiowa 300 yari pose dum somero 1840 al Arkansas River por konvencionar paco kun le Cheyenne e le Arapaho. Ica quar genti esis habitanti di la planajo, la distrikto inter la Mississippi e la komenco di la Rocky Mountains. En ica montetala, preske senarborala pratego, ube vivis dum 1800 cirkum 50 milion bizoni, e qua cadie esas la maxim importanta bestoedukado-regiono di la USA, la manuo-signo-linguo tre alte developadis, pro ke hike ofte la adheranti di diversa genti renkontris dum chasado o milito, e kompreneble li mustis irgamaniere interkomprenar.

Pro du kauzi la "blanka homi" influis ico. Unesme la Europana kolonieri pulsis la Indiani sempre plu multe aden la westo. Ultree l' Europani kunportabis la kavali ad Amerika. La Indiani per to divenis plu movebla. Genti havis kontakti, kombatis inter su, amikeskis inter su.

Omnaloke sur la tero homi probas interkomprender per signi, se li ne povas interkomprender per linguo. La fakto, ke Kolumbus e la pose veninta konqueristi kompreenis la manuo-signi di la indijeni, montras, ke ica signi esis simpla e bone komprenebla, adminime dum la 16. jarcento. Pose to evolucionis a vera linguo, quale linguisti trovis, linguo, per qua on mem nur povis explikar pensita aferi. La sistemo kontenas 400 signi, di qui omni povas havar plura diferanta signifiki.

Kande Kiowa-chefo, Sidanta Urso apud Arkansas River salutis le Cheyenne e le Arapaho, la alte montranta fingri ne nur signifikis "amiko", ma anke la tota frazo "Frati unioneskas". La signo por "manjar" (la manuo kun extensita fingri moveskas avan la lipi) havas same du signifiki, ol deskriptas la agado di manjar, ma anke la manjajo. La gesto pri posedo (ad supre klozita dextra pugno, quan on movas ad avane) kontenas plura signifiki: posedanto e posedar. Multa nocioni montras la pensmaniero di la Indiani. La nociono "bona" expresas per manuo-movo ye la regiono di la kordio. La nociono "Deo" ne esis konocata a la indiani. Li uzis vice to "La granda enigmato". Kompleta frazi ne existas en la manuo-signalata linguo. On adjuntas la vorti segun la sensala kohero. Artikli quale "la" ne esas uzata. La sexuo montreskas per la adjunto di "viro" o "muliero". On adjuntas "longa tempo", se on parolas pri la pasinto. La questiono "Qua esas tua nomo?" on expresas per tri signi: "Questiono", "Tu", "nomizita". La frazo "me hungras, me volas manjar", esas expresata per la signi: "me", "manjajo", "volas". Yen kelka importante nocioni di la manuo-signalata linguo: La nombri: la nombri inter 1 e 10 esas montrata per ad alte extensata fingri. Ye 10 amba polexi tushesas. La fingri esas eskartata. 100 on montras per la sama signo, nur la fingri esas klozata.

Evo: On kombinas nombro kun la signo "vintro". Por la indiani un yaro esas la tempo inter du vintri. La signo por vintro: extencata pugni, qui tremas – quale pro koldeso. La tempo dum la dio on expresas per la signo "suno", la signo por "luno" anke signifikas "monato". "Me": On montras a su ipsa, "ni", on adjuntas la signo "omno". "Tu": on montras la persono koncernata, "vi", on adjuntas "omno". Por questiono existas propra signo, quan on montras ante la frazo. On levas la dextra manuo e movas ol. Ico signifikas: qua, quo, kande, pro quo, quante e.t.p.

La exploreri konstatis, ke Indiano, qua perfekte dominacas ica linguo, povas duople rapide "parolar" kam personi, qui parolas per voco. Per sua simpleso la manuo-linguo superas nia komplikita frazi. La pruvon donis Amerikana explorero William Tomkins, qua adoptesis da la Sioux-Indian. 1930 Tomkins komunikis ad Indiano la komplikita texto di pac-kontrato de la yaro 1868 per manuo-signo-linguo. La Indiano parolis to, quon lu vidis, a son-rubando. La originala texto e la retro-traduko tote ne diferis segun omna detali.

Retro a la granda indiano-asembleo 1840 apud Arkansas River. Quar Indiani genti volis olim konvencionar pri paco. Per manuo-signi la chefri explikis, pro quo li volis finar la interquereli e la militi. Le Cheyenne deziris kavali de le

Kiowi, pro ke li ne havis suficanta. Le Kiowa deziris kontakti kun la blanki, kun qui le Cheyenne ja havis bona komercala relati. Pos kelka dii kun festi e deliberi ye amba lateri di la rivero, fine la paco esis siglata. Versimile. Sidanta Urso e Granda Wolfo konfirmis la paco ye la fino per "Granda enigmo", c "portar", "suno", "tua", "kordio" – "Deo portez sunbrilo aden tua kordio."

Da Andreas Gross, trovita en la revuo P.M. 7/1979

(t e kelke kurtigita da Heidi Neussner)

Por nia komencanti /Für unsere Anfänger

Dialogo

- Exkuzez, ka vu parolas Ido?
- Ho! Tre bone! Me bezonas informo.
- Ube me trovas oficeyo postala?
- Ka vere?
- Danko!
- Yes.
- Yes, multe! Ica esas tre bela urbo!
- Ne dankinda! Me prizas vizitar Italia.
- Yes, de Germania.
- De Berlin.
- Yes, kompreneble!
- Ka vere? Me tre bone konocas la redakteri.
- Bone. Me portos a li vua saluti.
- Bona jorno!
- Yes !
- Demandez!
- Vu esas fortunoza: ol esas tre proxima.
- Yes. Sequez la strado, e pose turnrez ad-dextre: vu trovos l'oficeyo postala pos kelka metri.
- Ne dankinda! Vu esas turisto, ka ne?
- Ka vu prizas Firenze?
- Danko! Esas plezuro audar to!
- Ka vu venas de fore?
- De qua urbo vu venas?
- Ho! Ka vu konocas l'Ido-amiki?
- Me lektas kun plezuro la revuo Ido-Saluto!
- Do me sendas a li tre afabla saluti!
- Bona vizito e bona jorno!

(a: Tiberio Madonna)

Zur Wortbildung (Wortzusammensetzungen)

Ein Ido-Wort kann aus folgenden Elementen gebildet werden:

Vorsilben; Wortwurzeln; Nachsilben; Endung.

So entstehen Wörter, wie

pre-dat-iz-ar = vorausdatieren (mit einem späteren Datum versehen)

pre Vorsilbe: vor-, voraus- (zeitlich)

dat(o) Wortwurzel: Datum

iz Nachsilbe: versehen mit

ar Grammatische Endung: Verb, Infinitiv, Gegenwart.

In Ido, wie in anderen Sprachen, gibt es die Zusammensetzung von Elementen zu einem Wort mit einer komplexen Bedeutung. Es gibt 6 Klassen von Wortzusammensetzungen (Kompleta gramatiko detaloza - KGD -, Kompozado, S. 168):

- Substantiv mit Substantiv, z. B. dormo-chambro (Schlafzimmer)
- Substantiv mit Verb, z. B. parto-prenar (teilnehmen)
- Substantiv mit Adjektiv (oder adjektiviertes Substantiv),
z. B. ciel-blua (himmlisch), lenso-forma (linsenförmig)
- Vorsilbe mit Verb, z. B. en-irar (hineingehen, eintreten)
- Vorsilbe oder Zahlwort mit Adjektiv oder Substantiv,
z. B. super-natura (übernatürlich), cent-yara (hundertjährig)
- Adjektiv mit Wortwurzel, woraus sich ein Adjektiv oder ein Adverb ergibt, z. B. blu-okula (blauäugig), sam-tempa (gleichzeitig), plur-foye (mehrmals), lua-parté (seinerseits).

Wenn beim aufmerksamen Lesen einer Wortzusammensetzung die Bedeutung nicht gleich verstanden wird, ist es empfehlenswert, das Wort von hinten her aufzulösen (KGD, Regulo di analizo o deskompozo, S. 169)

Beispiel aus dem Text dieser Ido-Saluto-Ausgabe (S. 6): **enterigar**.

Von vorn gelesen, könnte 'enter' irritieren.

Von hinten gelesen erkennt man

ar Grammatische Endung: Verb, Infinitiv, Gegenwart

ig Nachsilbe: machen (zu)

ter(o) Substantiv: Erde

en Vorsilbe: in

Es ergibt sich als komplexe Bedeutung für en-ter-ig-ar: in die Erde machen = beerdigen.

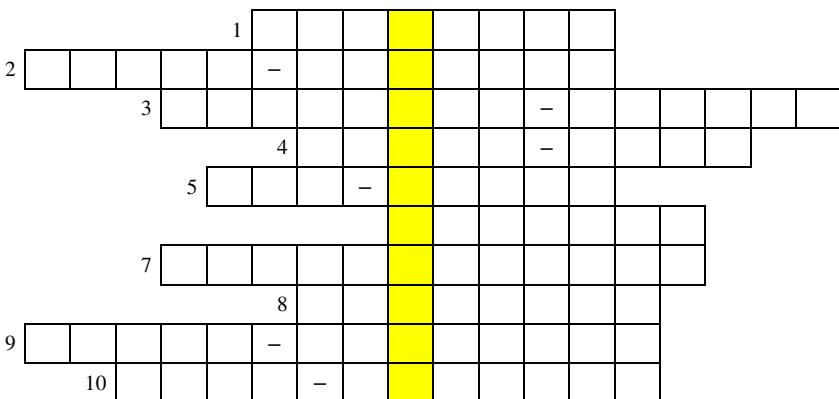
(a: fm)

Enigmato

Dum cayara somero en Berlin eventos mond-championeso di la atletismo lejera.

Tradukez en Ido:

1. Speer	6. Mannschaft
2. Staffelstab	7. Schiedsrichterin
3. Hindernislauf	8. Training
4. Startschuß	9. Diskuswerfer
5. Ziellinie	10. Stoppuhr

Omna partoprenanti esforcas acensar sur to, quan la solvo-vorto en la markitita kesti expresas.

(rg)

Ido-Saluto! Editerio: Germana Ido-Societo

Postadreso: Eberhard Scholz, Rosenfelder Ring 18, 10315 Berlin

od info@idolinguo.de

Informeti pri Ido: www.idolinguo.de

Redakterio: Ido-amiki Berlin

Adresi: ver.di, FB 8, Köpenicker Straße 30,
10179 Berlin

ido-saluto@idolinguo.de

Banko: Deutsche Ido-Gesellschaft
Postbank Berlin

Konto 184566106, BLZ 10010010

Membri dil Germana Ido-Societo
recevas l' Ido-Saluto gratuitte.

Por ne-membri la yarala abono
kustas adminime € 5,00.

Kunlaboranti di ca numero: G. Anton (ga), R. Gensch (rg), F. Möller (fm),
A. Neussner (an), G. Schlemminger (gs), E. Scholz (es), H.-G. Winkler (hw)
a = autoro; t = tradukero

Ido-Saluto!

Editita dal Germana Ido-Societo

4/2009

Regardo vers Tallinn de la maro. Dextre la urbo historiala, sinistre la nova edifici, konstruktita pos la chanjo politikala.

(f: F. Kasper)

Partoprenanti dil Ido-renkonto 2009 staras en Riga la monumento dil Ido-pioniro
Wilhelm Ostwald, qua jam antaŭe nur recevis la Nobel-premio

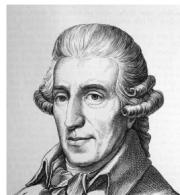
(f: F. Möller)

En ca numero:
Artikli pri...

Lise Meitner

Joseph Haydn

Otto Warburg

Kara lekteri!

Sur pagini 3 – 5 di ca numero vi povas lektar serio de salianta aktivaji da membri di nia movimento. Ta liston ni volas kompletigar per du plusa mencioninda agi, qui altrakaze obliviousus definitive. Nia amiko Don Gasper kun kelka akompananti serchis en Tallinn traci pri la vivo di Edgar de Wahl, la kreero di Occidental od Interlingue. Quankam la serchado restis sen esencala rezultaji, ol esis ne vane. Naskis l'ideo kun internaciona helpo kreor sur la Tallinna tombeyo memor-plaketo od altra memorigilo kom prizo por la meritoza laboro di Edgar de Wahl favore l'interlinguistiko.

Anvarzhon Zhurajev (surnomo: Johnny), la aranjinto di la cayara Ido-renkontro, docis Ido koram 20 yuni de diversa landi en la Tallinna linguo-skolo. Günter Schlemminger de Berlin havis la bona chanco asistar un del Ido-lecioni facinta da Johnny komune kun Maria, la yuna direktistino de Venezuela. Kompreneble la doco-linguo esis Angla. Vere ca experimento konvinkis ni, ke prezente ni ne darfias neglijar la Angla, ma Ido esas komparete kun Angla la plu bona idiom por la komunikado internaciona.

Via redakterio

Indiko!

Ni atencigas la membri di GIS ed la abonanti di la Ido-Saluto! sendar omna pagi favore la membrezo ed abono a la kassisto,

sioro Dieter Schmidtchen,
Turnerplatz 30,
D-34295 Edermünde,

od a la konto konocata di la German Ido-societo (videz do-pa kovrilo dil Ido-Saluto!).

Direktanta komitato dil GIS

Hinweis!

Wir bitten die Mitglieder der DIG und Abonnenten des Ido-Saluto! zu beachten, dass alle Zahlungen für Mitgliedschaft und Abonnement an den Kassierer,

Herrn Dieter Schmidtchen,
Turnerplatz 30,
D-34 295 Edermünde,

oder an das bekannte Konto der Deutschen Ido-Gesellschaft zu schicken sind (siehe Rückseite des Ido-Saluto!).

Vorstand der DIG

Pri recenta aktivaji

Semblante Germania pro ne-fatigebla laborado di kelka aktivisti esas diveninta la centro dil Ido-movado en la mondo. Por me esas granda honoro, nun esar membro en la guidistaro di la GIS (Germana Ido-Societo). Dum la pasinta monati la Germana Idisti esis tre aktiva. Ankore la grupo “Ido-amiko Berlin” esas la motoro dil Idisti en Germania. Ma ne nur en Berlin kreskas la nombro e qualeso dil aktivaji di la Germana Idisti. Per bona e diligenta inicii da multa membri Ido progresas bone en Germania.

D-ro Detlef Groth kreis tre atraktiva nova retsitu ne nur por nia GIS, ma anke por la ULI (Uniono Linguala Internaciona). Ilu jus finigis l’Ido-kalendaro por 2010. Hermann Philipps pozis diligente Ido-lernlibro aden l’interreto en tre atraktiva e moderna formo. Me ipsa kreis la mikra Germana Ido-forumo en l’interreto, ube German-parolanta personi trovas aktuala informi pri Ido e l’Ido-movado. Recente Esperantisti de München gratulis me pro mea elekti kom vice-prezidanto di la GIS. Me esis tre surprizita de ube li saveskis lo, e li dicis a me, ke li lektabis to en l’Ido-forumo. Segun mea savo Germania esas la unika lando en la mondo, en qua reguloze aparas propra Ido-revuo. Pro la longa pauzo di PROGRESO la signifiko di nia Ido-Saluto grandeskis.

La lasta Germana Ido-konfero en Nürnberg esis granda suceso por nia movado. Nun la GIS havas itere kompleta guidistaro. La komunikado inter la GIS-guidistaro e la membri pluboneskis. La GIS e l’Ido-amiki nun povas kooperar plu bone ye importanta projeti. Do esas plu facila realizar multa bona idei. En la yaro 2010 la GIS editos l’Ido-tradukuro di la “Dia-rio da Anne Frank”. Ca importanta e voluminoza verko di la mondala literaturo esos klara indiko pri la vigoro di nia linguo. Ido ne devas celar su. Dum la venanta novembro la EXPOLINGUA eventos itere en Berlin. Danke la Berlinani Ido esos prezenta ibe. Vere esas importanta, ke la homi povas vidar, ke Ido ed Idisti existas ed esas aktiva anke en la reala mondo, ne nur en la virtuala mondo dil interreto. Nur camaniere ni povas ganar nova membri.

Dum la renkontro en Nürnberg kelka membri propozis aranjor renkontri inter Germana Idisti ed Idisti en vicina landi. Regretinde la ULI ne esas tam aktiva kam necesa. Me opinionas, ke per tala renkontri on povas plufortigar e motivizar Idisti exter Germania.

Me esas apertita por via idei. Me pregas, ke vi kontaktos me kun via idei e propozi, por ke ni kune progresigas Ido.

D-ro Thomas Schmidt, vice-prezidanto di la GIS

Mea vidpunti pri l'Ido-renkontro 2009

L'Ido-renkontro 2009 eventis en Tallinn (Estonia) e Riga (Latvia) ed, esanta mea unesma Ido-renkontro, ol esis pri me tre specala esperienco, nam me povis parolar per Ido unesmafoye. Til lore Ido esis pri me kelke abstrakta linguo, nur skribata o lektata. En Tallinn e Riga, me sentis ca linguo konkreteskar, revelesanta kom reala e vera linguo, per qua on povas diskutar, babilar, jokar e laborar. Tale me sentis, ke me progresis tre rapide dum la renkontro relate la linguala kompetenteso. Quale dicis ja Louis Couturat un yarcento ante nun, on progresas vere nur per la praktiko. Do, partoprenar en Ido-renkontri esas tote necesa por ti, qui volas ameliorar sua linguala kompetenteso. Dum ta eventi on profitas la helpo e la korektigo da Idisti experiencoza, quale mia magna maestro sioro Alfred Neussner. Pluse la bona humoro e la labor-atmosfero igas ta eventi tre agreabla ed interesiva. Me konsilas multe ad omna Idisti partoprenar la venonta Ido-renkontri.

La maxim importanta parto di tala renkontri esas la laborjorni. En la granda e modernega konfereyo di Tallinn ni laboris dum du mijorni. Anvarzhon Zhurajev [Anvarjon Jurayef] duktis la debati. Arto Moisio prizentis l'Idala Wikipedia, qua esas tre importante moderna moyeno por konocigar mia linguo ed aplikar ol a diversa temi e cienci. La Wikivortaro esis anke prizentata. On debatis pri la modernigo di nia lexiko, partikulare por adoptar la vorti di la moderna epoko, exemple la vorti di informatiko. La asembleo di la partoprenanti di la konfero decidis propozar a la Direktanta Komitato (di qua plura membri esis prezenta) la kreo di komitato por la linguala questioni. Segun la statuti di ULI ta komitato devas inkluzar adminime un reprezentero di singla fontlinguo (A, F, G, H, I, R). Esas ja kandidati por membresar en ta komitato: Anvarzhon Zhurajev (R), Ferdinand Möller (G), Tiberio Madonna (I) e Gaël Richard [Gael Rishar] (F). La Direktanta Komitato devas decidor, ka ta propozo esos aceptata o repulsata.

Eberhard Scholz explikis de l'exemplo di la Idoamiki de Berlin, qui produktas tre importante laboro por l'Ido, pro quo plusa Idogrupi en multa urbi esas bezonata. Günter Schlemminger detaligis la produktado di la revuo Ido-Saluto, qua necesigas la laboro di plura personi. Ferdinand Möller konstatis, ke multa nova Idisti skribas en Idolisto. To pruvas la bona saneso di l'Idistaro malgre certena deserti. Il donis indikaji por la venonta laboro por l'Ido, speciale prizentante formato normizita por la kreo di nova vorti.

Anvarzhon Zhurajev prizentis kelka idei por rekrutar yuna Idisti. Ici, qui ne lektas multa libri, kustumus la moderna tekniki di komunikado, quin partikulare l'interreto provizas. Anke l'expliko, ke la linguo Ido faciligas la parlerno di lingui quale l'Italiana, la Franciana o la Hispana, atraktus plura yuni. Por ici esus plu bone aranjar Ido-renkontri kom vakan-cokampi, qui plezas plu multe a li kam la tradicionala laborjorni.

Me defensis l'opiniono, ke la linguo Ido povas sucesar, divenante la linguo auxiliara dil Uniono Europana e pose di la mondo vice la Angla. La prezenta epoko esas la maxim apta por l'adopti di tala linguo. La magna fondinti di nia linguo e lia sucedinti desfortunoze subisis l'Unesma Mondomilito, la fashismi, la stalinismo, la Duesma Mondomilito e la Kolda Milito. Nun on havas la paco e l'Uniono Europana, qua povas provizar la necesa strukturo povanta adoptar auxiliara linguo. La maxim importanta e konvinkiva argumento, ultre le kulturala ed etikala plue konocata, esas provizita per la raporto da profesoro Grin: se l'Uniono adoptus auxiliara linguo vice la Angla, on sparus cirkum 25 miliard € singla yaro! La nura strategio por sucesar esas do obtenar politikala decido dal Uniono. Por konvinkar la politikisti, la susteno da eminenta linguistikisti e ciencisti esos utilega e por co, ni bezonas skribar, ultre moderna dicionarii e lernolibri, seriozega verko prizentanta la linguistikala, ekonomikala e kulturala aspekti di la problemo e la solvuro qua esas la linguo Ido. Evidente, l'Uniono ne adoptos Ido bloke. Probable ula komisiono di experti studios la problemo e la ja existanta lingui. L'Esperanto havas nula chanco adoptesar pro sua tro evidenta defekti. La nombro di adepti ne importas, nur la qualeso di la linguo importas. Interlingua, quankam ol esas sat bona linguo, semblas a me min apta kam Ido por divenar l'auxiliara linguo dil Uniono pro exemple sua tro latina naturo qua ne reprezentas suficiente la Germana o Slava kompozaji di Europa. Se tala komisiono chanjas la linguo, omnamaniere la rezulturo ne povus esar tre diferanta del Ido. Me propozis ke esquado laboros por skribar la verko, qua formacos la dokumentaro, quan ni prizentos al ciencisti ed al politikisti dil Uniono.

a: Gaël Richard (Francia)

Renkontri 2010, 2011 ed pose: Ube?

Ni Germani konstatis, ke ni sempre esis la maxim nombroza grupo di la partoprenanti. Pro to aparis la propozo, organizar renkontri nur en Germania o dop la frontieri exter Germania. Chefa kondiciono esez Idisto lojanta en ca loko. Nia amiko R. Gensch promisis explorar kondicioni por internaciona renkontro 2010 en la 3-landi-angulo Chekia-Germania-Polonia. Yen plusa loki til nun anke propozita: Cardiff (N.A. Glyn), Marseille (G. Richard), Kaunas (G. Malcev). Ni expektas plusa popozi ed opinioni! DK dil GIS

Extrakti ek la kalendario de 1930

Quale propagar sucesoze?

Da Prof. J. CSATKAI (Szombathely)

Quon ni expetas de la sucesoza propago? Naturalre li adhero di zeloza konvertita personi e lia persisto en la movado. Segun mea experienci en maxim multa kazi la nekareebla kondiciono dil suceso es, ke la konvertito unesme divenez nia amiko ed erste pose Idista. Lu videz en ni ne ula superiora ideo-proprietero, superb savemo; lu respekoze videskez, ke ni servas sublima ideo. Naturale anke la ideo servas ni, ma la ideo-exploto egoiste unlatera nule helpus difuzar la ideo. Se la amikeso esas sat solida, t. e. diversa komuna interligas la koncerntati, lore anke Ido havos sat solida fundamento spirituala. La forco di nia lokala movado jacas precise en nia amikeso inter nia Idista membra.

Abreviuri en Ido

Adm.	administrerio	lekt.	lektoro
bind.	bindita	L. I. linguo internaciona	
brosch.	broschita	lin.	lineo
D. I. D.	diplomizita	nro	numero
dro	Ido-docero	pag.	pagina
dzlo	doktoro	prof.	profesoro
ec.	damzelo	red.	redakterio
ed.	e ceteri	sdo	samideano
e. t. p.	editerio	s-ro	sioro
ex.	e tale pluse	s-ino	siorino
ex.	exemplere	s-uloo	siorulo
ex.	-o (-i)	t. e.	to esas
i. a.	inter altri	t. n.	tale nomizita
kdo	kamarado	trad.	tradukita
lekt.	lektez!	vid.	videz!

MB Mikra Buletino   UK Universala Kalendario

Nia kalendarii

Ja plu frue existis kalendarii dil Ido-movemento. Familio Jacob esis guidanta inicianti ed editeri dum plura yari. Hike ni montras kelka exempli ek frontspici ed extrakti. Ni volas durigar ca tradiciono. Pro to d-ro Groth komune kun ni ja produktis la kalendario por 2010. Ta esas apta por rekrutar nova adheranti por nia linguo. Ol kustas 3 Euro ed esas komendebla che la Ido-amiki Berlin (adresin on trovas ye pag. 20 di ca kayero). (a: gs, hw)

La fiziko di la nukleo-fendido

Ca-autune la ciencala mondo celebras la 130esma naskal e la 40esma mortal aniversario di Lise Meitner

La famoza fizikisto Max Planck versimile tre astonesis, kande dum la printempo 1907 mikra, gracioza muliero eniris sua labor-chambro deklarante, ke ye la Berlinana universitato el volas vere lernar komprender la fiziko. Koncerne to Planck antee manifestabis, ke mulieri esus kontre-natura en la cienco e satisfacez prefere sua rolo kom spozino e matro. Ma la kurajo e l'inteligenteso dil aspirantino ne restis sen efiko a la fonderio di la quanto-fiziko, qua adminime permisis ad elu asistar sua kurso. Per to Planck facis saja decido, nam la yuna muliero esis Lise Meitner, qua hodie reputesas kom un di la maxim granda fizikistini di la 20esma yarcento. Nulu min granda kam Albert Einstein volente nomizis lu respektose “nia Madame Curie”.

Ye la 17esma di novembro 1878 Lise Meitner naskis kom filiino di ula Juda advokato en Wien. Pos ke el subisabis externe la matures-exameno ye ula gimnazio por pueri, el studiis matematiko e fiziko, inter altri che la atomisto Ludwig Boltzmann, qua 1906 facis suocido. Kurte pos ito e sucesoza promoco Meitner chanjis a la Berlinana universitato. Nur dum du yari el volis restar en la Germana chef-urbo, ed el restis dum 31 yari.

Dum ta tempo el laboris komune precipue kun la kemiisto Otto Hahn, di qua la laboratorio komence trovesis en ula ri-konstruktita ligno-laboreyo, quan Meitner darfis enirar nur tra separita pordo, nam la Nobel-premiizita Emil Fischer, la chefo dil instituto, ne toleris mulieri en sua labor-chambri. Kompreneble la yuna fizikistino ne recevis salario, tale ke ofte sua repasti konsistis nur ek pano e kafeo.

En la yaro 1912 Hahn e Meitner iris a la nove fondita „Kaiser-Wilhelm-Institut“ (KWI) pri kemio en Dahlem e durigis ibe sua exploruri pri la radio-aktiveso. Anke on grantis salario ad elu, pos ke el minacabis obediar ofro di employeso de Praha. Dum l'Unesma Mondmilito Lise Meitner servis ye la fronto kom Röntgen-flegistino dum ke Hahn apartenis ad ula detachmento specala por la gas-kombato. 1916 el retrovenis a la KWI, e kurte ante la fino di la milito el deskovris komune kun Hahn la radio-aktiva elemento 91, quan la

du nomizis ‚Protactinium’.

Ja dum la duadeka yari la kemiisto Hahn e la fizikistino Meitner reputesis kom tre kreativa exploro-duo. Ma unfoye Hahn probis ruptar la labor-konsento inter li. Pos to sua kolegino deklaris ridetante: “Hähnchen (hanuleto), lasez me facor to, nam tu savas nulo pri fiziko!” En la yaro 1922 Meitner facis sua kurso debutala pri problemi di la kosmala fiziko, quo certe semblis pasable stranja a kelka jurnalisti. Omnakaze li komunikis a lia lektanti, ke la yuna ciencistino facis raporto pri kosmetikala fiziko.

Pos la asumo di la povo da le Naci Meitner perdis sua permiso docar. Tamen el restis en Berlin, pro ke kom Austrianino provizore nula danjero minacis lu. Kontree pos 1934 el intensigis sua kun-laboro kun Hahn. La motivo por to: En Roma Enrico Fermi bombardabis urano per neutroni e pose deklarabis fanfaroneme, ke dum ica proceso tale-dicta trans-urani genesis (quo plu tarde aparis kom eroro). Hahn e Meitner komune kun la kemiisto Fritz Straßmann iteris l’experimenti di Fermi. Lore le Naci en-marchis Austria e Meitner mustis fugar. Trans Holando el atingis Suedia, ubi ye la Nobel-Institut el trovis modesta employeso.

Dume en Berlin hastigis l’eventi. En decembro 1938 dum la bombardado dil urano per neutroni Hahn e Straßmann pruvis la relative lejera elemento bario. Pro ke la du ne povis interpretar ca fakteto, ili demandis konsilo de Meitner, qua per la helpo di lua nevulo Otto Robert Frisch solvis l’enigmato. Hahn e Straßmann fendabis l’uran-nukleo. Pro quo tala proceso possiblesas fizikale, Meitner explikis kom unesmo en la Britana specala revuo ‚Nature’.

Tamen nur Hahn recevis la Nobel-premio pri kemio por la yaro 1944. Kom argumento por to ofte alegesas, ke en la jurio kemiisti dominacis, qui atribuis granda valoro al experimentala kapabelo en sua profesiono. Tamen restas obskura, pro quo ne anke Straßmann honorizesis. Advere il exekutis ipse experimenti relate la nukleo-fendado. E Lise Meitner? Ja 1924, 1925 e 1936 el esis sur la propozolisto di la Nobel-premio pri fiziko, ma ne venis a baloto. Tale eventis anke 1944. Quale hodie on savas, la Suedana Nobel-premiizito Manne Siegbahn opinionis eroratre, ke Meitner kontributis nulo por la deskovro di la nukleo-fendado. Lore la voto di Siegbahn esis kun-decidanta por la livro di la premio.

Pos la milito Meitner divenis Suedana civito. Dum sua tota vivo el esis celiba, e 1960 el translojis a Cambridge a sua nevulo, ubi ye

Lise Meitner, la konciencoza kunlaborantino di Otto Hahn

HAHN MEITNER

Lise Meitner ed Otto Hahn en sua laboratorio laboranta ye la atom-fendado

la 27esma di oktobro 1968 el mortis, tri monati pos Hahn, quan el adminime unfoye super-pasis postume. 1997 l'elemento 109 produktita en Darmstadt nomizesis oficale ‚Meitnerium’ (Mt). Ma por l'elemento 108 longe propozesis la nomo ‚Hahnium’. Pro ke la sciencisti ne povis atingar konsento pri ta propozo, on konkordesjis nomizar l'elemento 108, qua esis anke produktita en Darmstadt, kom ‚Hassium’.

Artiklo da Martin Koch, ek “Neues Deutschland”, 9. 11. 06

(t: gs)

Definuri

Kaulo: legumo konocata, cir-kume tam granda e tam inteligenca kam la kapo di homo

Unfoje: sat

Dufoje: unfoje tro ofte

Altre: anke ne plu bone

Inteligenta: qua havas mea opinono

Predimezo: lasta parto di la nokto

Celibulo: viro, qua da homini ankore probesas

Segun A. Bierce: Des Teufels Wörterbuch, Erfstadt 2007
(t: hw)

Pensi okazione la 200esma mort-aniversario di Joseph Haydn

Artoza e populara

Kande Joseph Haydn 200 yari ante nun ye la 31esma di mayo mortis en Wien, ilu reputesis kom la maxim famoza kompozisto di Europa. Quankam de 1761 til 1790 il agabis kom kapel-mastro che la Hungariana princo Paul Anton Eszterházy en l'izolita Eisenstadt, la kompozuri da lu, precipue simfonii, esis konocata e dezirata en la Europana muzik-centri. La direktisti di la Parisala “Concert de la Loge Olympique” 1784 komendis sis simfonii da lu. Anke en Hispania ed Italia on tre interesis pri la muziko da Haydn. La koncert-entraprezisto Johann Peter Salomon penis engajar Haydn por koncerti en London e sucesis, kande la kompozisto 1790 pos la morto di sua patrono esis provizore ja pensionata.

Nombroza esas la honor-premii e honorala membresi, di qui nur esez citata la honor-doktoreso dil universitato Oxford e la membreso dil Institut National de France. La lore en Germania guidanta, en Leipzig aparanta ‚Allgemeine Musikalische Zeitung’ (generala muzikala jurnal) acentizis en lua nekrologo ‚bedeutende, kraftvolle Simplizität’ (la signifikanta, energioza simpleso) di la muziko da Haydn, ‚welche sogleich das Gefühl des Kenners wie des Liebhabers mit sich fortreißt’ (qua quik entuziasmigas la sentimento dil experto ed anke dil amatoro) e laudis olua ‚kunstvolle Popularität’ (artoza populareso). La reputeso di Haydn kom simponiisto havis kom konsequo, ke ultre la propra plu multa kam 100 simfonii cirkume 150 di altra kompozisti publikigesis sub la nomo di Haydn, pro ke lore oli esis senpene vendebla.

Cirkume dum dek yari l'unesma filiulo di ula veturifisto e mikra rurala proprietero, naskinta versimile ye la 31esma di marto 1732 en la Bas-Austriana burgo Rohrau, baptita ye l'unesma di aprilo, apartenis a la kanto-pueruli, qui lojis en la konvikto di la Wienala Stephansdom kun mala nutrado e drakonala traktado. Hike il konocesxis ante omno la vocala muziko di ita tempo e di la precedinta yardeki. De 1749 en Wien il mustis facar lecioni e komend-labori por ganar sua entrateno. Ofte nur dum la nokto il povis facar sua autodiduktala studii pri la lora muziko. La muziko di la Bach-filiulo Carl Philipp Emanuel atraktis lu specale, ma il povis utiligar omno, quo lore semblis esar supera.

Pos ula unesma employeso che la Bohemiana komto Morzin en Lukawitz (1759) il eniris employeso che la Hungariana princo Paul Anton Eszterházy en Eisenstadt, che qua il agis kom unesma orkestro-chefo de 1766 til lua morto. Modesta – quale Haydn sempre esis – il dicis: “... *ich konnte als Chef eines Orchesters Versuche machen* (kom chefo di ula orkestro me povis experimentar) .... *ich war von der Welt abgesondert* (me esis izolita de la mondo), *niemand in meiner Umgebung konnte mich an mir selbst irre machen und quälen* (nulu en mea cirkumajo povis konfuzigar me pri me ipsa e tormentar me), *und so musste ich original werden* (do me mustis divenar originala)“. Ma ita originaleso esas la rezulto di ne-fatigebla laboro e fondesas sur vere ne-exhaustebla penso-richeso.

La posa mondo esas konsideranta Joseph Haydn precipue kom maestro di la simfonio, dil arket-quarteto, di la piano-trio, di la piano-sonato e l'oratorio di la klasiko. Verki di ta sorto formacis la stoko fundamentala di lua til-nuna repertorio di la koncerti publika. La selekto di la verki restis til nun limitizita, e koncentresis ante omno ad iti, qui pose recevis

nomo pro ula partikularajo (exemple surprizanta timbal-frapo). La son-kapturi di omna 104 numerizita simfonii, di la 83 arket-quarteti, di la 52 piano-sonati ed anke di la mesi experiencigas, ke singla di ca verki havas sua propra imprimuro kun perpetue stranja turni ed evolucioni – distingante de mili de altra tatempa kompozisti. Ultre la mencionita klasi Haydn kreis ankore plu kam 150 verki chambro-muziko kun la ‘Baryton’ (arket-instrumento simila a la ‚Viola da gamba’) pleita da la princio Eszterházy, nombroza kanti e kompozuri di popul-kanson, anke askoltinda.

La 13 operi, la marioneto-operi e la opereti da Haydn, kreita specale por la oper-domo en la kastelo Eszterházy e la tre labor-kapabla ensemblo, esas trezoro di granda muzikalala qualeso, qua grandaparte neglijesis da la teatro-praktiko. L'exekuturi dil operi da la chambro-orkestro Lausanne di Antal Dorati e la Hungariana Ferenc-Liszt-chambro-orkestro montras, quala muzikalala precozajin Haydn kreis anke por la teatro. Multo sonos ja Mozartatre, quo esas audebla erste en pose skribita Mozart-operi. La problemo esis, ke Haydn kompare kun Mozart ne ja disponis pri text-libri segun la qualeso di la Lorenzo de Ponte.

Ma quale Mozart anke Haydn des-klozis la ne-flexebla formi, por la formizo di la parto instrumentalala ed anke plura parti kantala il enduktis la motivala developado aden l'opero. La bufon-operi “Lo Spezziale” (la apotekisto, 1768) ed “Il mondo della Luna” (la mondo sur la luno, 1777) divenis le maxim konocata di sua frua verki. Ante omno en verki quale la bufon-operi “La vera Costanza” (la vera konstanteso: 1777/78) e “La Fedeltà premiate” (la premiita konstanteso: 1780), la heroatre komika opero “Orlando Paladino” (kavaliero Roland: 1782), la heroala dramato “Armida”, ankorfoye en la muzikalala dramato “Orfeo ed Euridice: 1791”, skribita por Anglia, Haydn uzis varieble modlebla moyenim simfoniala, kreis granda simfoniale konstruktita final-frazi quale oli esas trovebla che Mozart erste depos ‘Figaro Hochzeit’ (mariago di Figaro: 1786).

Hike la teatro-praktiko devas ri-ganar multo. Ma quale kustumata che altra kompozisti on devas egardar l'exekuti koncertala e sektori en koncerti. Kurajo ed imaginado esas demandita.

Artiklo da Werner Wolf, ek “Neues Deutschland” (30. 5. 09)

(t: gs)

Solvilo di enigmato: 1. Bulette; 2. Fisematenteen; 3. Groschen; 4. Pulle;
5. Schrippe; 6. Pfannkuchen; 7. Elektrische; 8. Mostrich

Solvilo-vorto: Berliner

La maxim izolita insulo

Pasko esas ye omna loko – anke en Germania habiteyi por exemplo Osterzell, Osterried, Osterreuthen – o simple Ostern (Pasko). Sur l'altra latero di la tera globo avan Australia en la Indiko jacas la Pasko-insuli. Ma maxim famoza esas la Pasko-insulo en la Pacifiko – konocata da olua miste-rioza ston-skulturi, qui nomesas Moais. Ye Pasko 1722 ol deskovresis da Holandani e tale recevis lua nomo. “Preske 90 po cent dil insulani esas katolika”, dicas la naskinta Germanino Conny Martin per telefono. Preske dum 20 yari el vivas sur l'insulo, ube el duktas voyaj-kontoro. “Ye Pasko la kirklo esas plenega. On festas plu primitive kam en Europa”, el dicas, “omno esas ne tante komercala. Advere Pasko-lepori ek chokolado anke komprebla en la butiki, ma plu importanta esas la kristanala signifikado di la festo.”

“Cirkume 40 Germane parolanta homi

vivas hike permanante sur l'insulo”, raportas la 60 yari evanta Josef W. Schmid. Dum cirkume 18 yari la Suisano de Luzern vivas sur l'insulo, qua reputesas kom la maxim izolita loko di la mondo. Schmid, qua laboras kom guidisto, konocas l'insulo tam detaloze kam sua jileto-posho. Ol esas longa de 24 kilometri e ye la maxim larja loko la larjeso esas 13 kilometri. “Ma por kelka habitanti Pasko pleas nula rolo. Kelki apartenas a plu mikra konfesioni, qui ne festas Pasko”, dicas Schmid.

“Me ipsa renkontros kun mea spozino, qua venas del insulo, e la filii la parentaro. Ibe kompreneble esos anke ovi e chokolad-lepori”, ilu revelas. Ma prefeire il juas la suno, ed ol brilas abundante: “La klimato esas sub-tropika e konstanta dum la tota yaro”, la Suisano naracas. “Nultempe esas tro kolda e nultempe tro varmega. Ni havas 2500 sun-hori dum yaro, to esas sep hori dum singla dio.”

dpa

(t: gs)

Tezo 7 da Marion Gräfin Dönhoff

Ante omno en la domeno dil ekonomio existas ne-reflektita sen-mezureso. Sencese on dicas, ke kreskado esas necesa kom respondo kontre povreso e sub-developeso. Ne esas konsiderita, ke kreskado en ula cirkonstanci plu-povrigos ni (mem plu multa desarborizita foresti, plu multa CO₂, plu multa venenizaji por l'agrikulturo), pro ke l'ekologiala spensi divenas plu alta kam l'avantajo per la kreskado.

Ni konsumas la kapitalo di sequonta generacioni per augmentanta debizado e do ni reduktas la posibleso por futura konsumo. Ultre to sen reflektar sat multe pri to ni ecesis tante la grado di prospero sociala, ke kelka landi e multa komoni standas kurte ante la ruino.

Ek: Zivilisiert den Kapitalismus (Zwölf Thesen gegen die Maßlosigkeit)

(t: gs)

Kangurui esas ruminanti

Ca Australiana didelfi nutras su ante omno per graminis, precipue harda e sika festuki. Ma la chefa ingrediento di ti esas celuloso, ula en aquo ne solvebla e normale ne-digestebla substanco. Ma simile kam bovi, mutoni, kapri, kameli, jirafi e cervi, kangurui lojigas mikro-organismi en specala stomaki, inter li plu multa kam 40 speci de bakterii. Multa di ta bakterii sucesas, quon kangurui ipsa ne exekutas, des-kompozar kemiale la celuloso ed utiligar kom fundamento di la nutrado. Do la vera nutrivo di la kangurui esas ta bakterii e la produkturi venanta de la des-kompozado; li resorbesas per l'intestino.

Simile kam bovini unesme la kangurui manjas rapide granda quanto de graminis. Dum repozo-fazi la manjajo retro-venas a la boko, nun li mastikas profunde e glutas la parte digestito ad altra stomaki por plusa utiligado. Ye bovini ca proceso digestala finas kun forta gasifado. Produktetas metano, efikanta tepligaso. Pro la gigantala trupi de bovi e mutoni sur la tero (catempe ensemble plu multa kam 2,5 miliardi de animali!) omnayare plura milioni de tuni di ca gaso libereskas. Altre ye kangurui. Lia stomak-habitanti apene produktas metano. Nun ciencistari volas saveskar, ka esus posibla familiarigar ca kanguru-bakterii a bovi e mutoni.

Ek R. Köthe, Warum Liebe durch den Magen geht,
Ullstein 2006
(t: gs)

Lilacea tomati kontre kancero

Britana exploristi kultivis lilacea tomati, qui protektas musi kontre kancero. La vivo-duro di ula muso-speco esis extensis importanta, la ciencistino Cathie Martin raportis sundie en la „online“-edito di la specala revuo „Nature Biotechnology“. Por to la gen-aranji por farbo che muzel-floro trans-lokizis aden la heredala substanco di la tomati. Ca tale-dicita antociani augmentis la produktado di anti-oxidantii, qui impedas celul-domajaji. La gen-teknikale variita tomati kontenas plu granda quanto de antociani, ton on dicis en la rapporto. Segun l'exploristi tomati povus esar plu simpla voyo a la homi por adoptar ica substanci, qui esas kontenanta precipue intense en frukti quale rov- e mirtel-beri.

„Neues Deutschland“, 28. 10. 08 (t: gs)

Suplementa informo

a la artiklo pri Mendelssohn Bartholdy ye la Ido-Saluto no 3/2009

Segun R. L. Todd, la autoro di nova Mendelssohn-biografio e duktanto di extensis explorado, la verk-registro di Felix Mendelssohn Bartholdy kontenas 750 kompozuri, dum ke en la anciena registro de la yaro 1882 nur 350 verki esis enskribita.
(a: gs)

22. ferio internaciona por lingui e kulturi

60 lingui – 200 expozanti de 30 landi – 100 diskursi

La Ido-amiki Berlin invitas vi venor ad EXPOLINGUA!

De 20. til 22. novembro 2009 eventos la 22esma ferio por lingui e kulturi EXPOLINGUA en Berlin. En la centro historiala di Berlin trovesas la Rusa Domo por Cienco e Kulturo, qua itere esos la loko por prizentar anke nia linguo. 200 expozanti de 30 landi di omna kontinenti prizentos sua lingui: universitati, skoli, turismala firmi, lerneyi, politikala societi. On informesos pri plu multa kam 60 lingui. Inter la 100 diskursi on povas askoltar anke nia linguo ed olua historio.

Por interesata Idisti, ma anke ne-Ido-parolanti, qui intencas vizitar la Ido-estaleyo e la Ido-diskurso, ni havos bilieti por eniro.

(a: es)

Kelka plusa memoraji pos nia renkontro 2009

Me rimemoras l'eventi lor nia renkontro en Riga e Tallinn. Ni intencas sempre honorizar nia eminenti. En Riga ni vizitis la monumento pri W. Ostwald. Regretinde ni ne trovis la tombala monumento pri la poeto Valdis Sprogis. Ni saveskis, ke la Ido-akademiano Janis Roze mortis en Siberia. Me opinionas, ke la Idistaro konstante suciegas e suciegos bona tradiciono. Sempre ed omnaloke ni honorizas anke homi, qui altramaniere laboris favore plu facila komunikilo, por facila interkomprenilo. En Tallinn ni serchis la tombo di Edgar de Wahl. Ni nur trovis la loko sur la urbala tombeyo, nula stono memoriva, nula memoro. Ni vizitis anke la neurologiala hospitalo, en qua E. de Wahl esis kom malado. Fine ni trovis la vakua loko en ula strado, ubi trovesabis domicilo di de Wahl.

Omna partoprenanti agnoskas la diligenteso organizala di Johnny e Frank. Me anke referas plusa personi helpinta sucesigar la renkontro 2009. Me volas laudar Rudolf Gensch, qua per sua automobilo helpis transportar la seniora gespozi Neussner. Me nomas anke la Polona interlinguistino Katarzyna Tempczyk en Warszawa, qua esis bona hosto por Hans. Me devas laudar Ugis Stakle, qua esis bona turistala guidanto tra Riga.

E. Scholz

Homardi havas blua sango

Ca granda, bon-saporanta kankri esas precoza orno di la menuo, ma li ne esas nobela. La blua sango rezultas de ula specala kolor-materio.

Nia sango esas reda, pro ke ol kontenas la kolor-materio hemoglobino, qua esas transportanta l'oxigeno de la pulmono a la celuli di la korpo. Ol esas komplikoza albumin-molekulo kun un fero-atomo en la nukleo. Kontree homardi (quale anke sepia e plura heliki) posedas sangala kolor-materii, di qua la centron formacas kupro-atomi. Oli nomesas hemicianini. Kande en la brankii la homardo-sango absorbas oxigeno, pose ol kolorizesas bluatre; kande l'oxigeno likesis, pose ol esas preske sen-kolora.

Cetere extraordinara esas anke la digesto di la homardo. Nome ol havas sua denti ne en la boko, ma en la stomako. Per sua boko-organi, eventuale tenalii, ol ne povas mastikar, ma nur lacerar la nutrivo. La glutita peci promenas aden la mastik-stomako, ube digesto-humori startas atako kemiala, dum ke tri granda movebla stomak-denti komencas muelar la peci per tranchado e frotado.

Qua nur okazione vidas la

homardo en la vetrino di ula delikates-butiko o gurmando-restororio, ta konocas olu kom forte reda animalo. Ma ca koloron la skalio-animalo atingas erste pos la koquado – en libera naturo ol esas kolorizita brune o bluatre.

Ek R. Köthe, Warum Liebe durch den Magen geht, Ullstein 2006
(t: gs)

Je-ne-sais-pas

(Me ne savas – ek la Franca)

Beduino iras tra urbo en Sud-Tunizia. Il vidas mariaj-festo e questionas puerulo: “Qua mariajas su hike?” La puerulo dicas: “Je ne sais pas.”

La Beduino marchas pluse e preter-iras funero. Itere il questionas pasanto : “Qua esas hike la mort-tinto?” Itere sonas la respondo: “Je ne sais pas.”

Lore il reflektas: Ca povra “Je-ne-sais-pas”, jus esis mariajita e nun kelka hori plu tarde esas ja mort-tinta.”

Mis-kompreno

Yemenano telefonas de Usa a sua patro e dicas: “Bon jorno, patro, me mariajis e recevis AIDS!” Pos to la patro replikas: “Pro quo tu ne nomizis ilu segun la nomo di tua avo?”

Ek ”Arabische Witze“
(t: gs)

Quale celuli respiras

125 yari ante nun naskis Otto Warburg

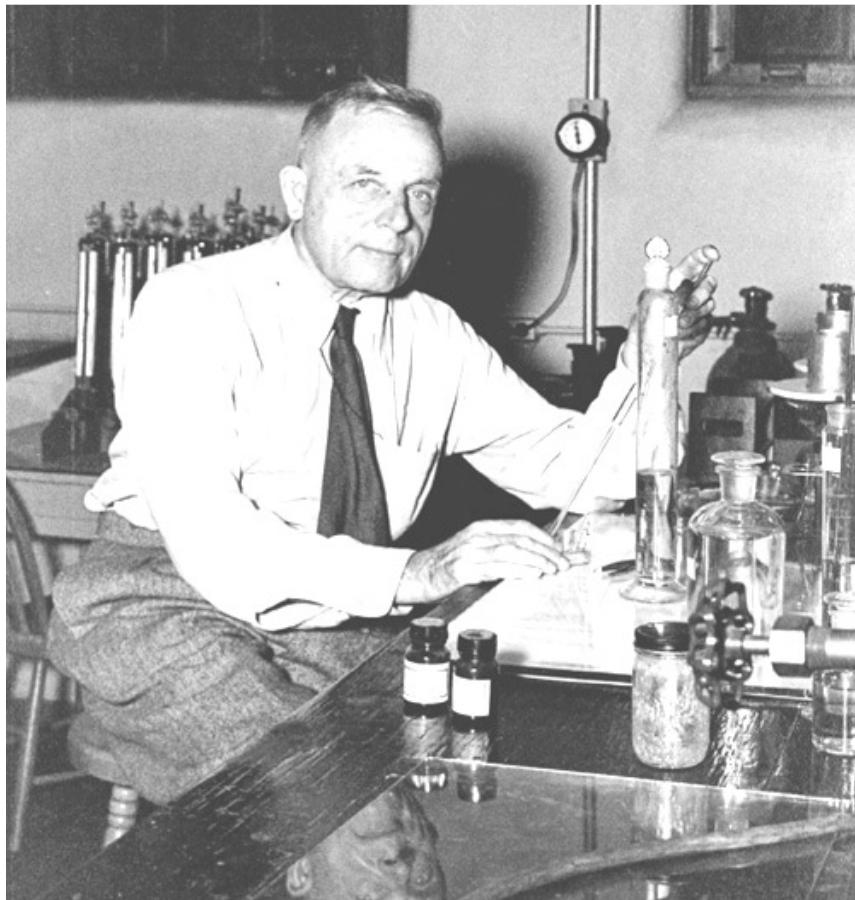
Relate modesteso il tote ne esis prototipo, la Germana biokemiisto Otto Warburg, qua ye la fino di sua vivo notabis: “Me deskovris la kemiala naturo di la fermenti. Me deskovris la kemiala mekanismo di la celul-respirado e fine, ye domeno medicinala la generala e lasta kauzi di la kancero.”

125 yari ante nun, ye la 8esma di oktobro 1883 Otto Warburg naskis en Freiburg im Breisgau. La filiulo di la famoza fizikisto Emil Warburg unesme studiis kemio e plu tarde medicino, ed en amba docofaki il doktoreskis. Pos ke il kom voluntario partoprenabis l'Unesma Mondmilito il direktis la seciono fiziologala di la Kaiser-Wilhelm-Institut (KWI) por biologio, e depos 1930 la KWI por celul-fiziologio en Berlin-Dahlem erekta per la helpo di la ‘Rockefeller Foundation’. En la yaro 1931 on grantis la Nobel-premio pri medicino a lu pro la deskovro di la naturo e funcione di la fermento respirala.

Warburg esis virtuozo dil experimento, qua per nova mezur-metodi fundamentizis la moderna bioke

mio. Il interesis su precipue pri la celul-respirado, qua eventas en la mitokondrii provizanta la celulo kun energio. Inter altro il pruvis l'encimo, qua dum ca proceso transportas l'oxigeno: la citokrom-oxidazo. Il divenis konocata da sua exploruri pri la genezo di kancero. Do ja 1923 il konstatabis, ke en tumor-celuli existas ne-reparebla perturbo di la celul-respirado, tale ke la celuli swichas la fermentacado. “Ta qua la pestala bacilo esas por la pesto, esas la fermentacanta korpo-celulo por la kancero”, Warburg dicis okazione, ed il konvinkesis per to solvabir definitive la tumor-problemo. Ma unesme ne esas possiba explikar la genezo di kancero per mono-kauzala konexa-jo. Duesme, quon Warburg ignoris persisteme, anke celul-genezala faktori partoprenas la tumor-de-velopo. Do perturbi di la respirado en la celulo esas advere partikularajo di kancer-tumori, ma ya ne la lasta kauzo di ti.

Dum la triadeka yari l'experimenti di Warburg vekigis granda expekti. Cetere: Anke l'eloquenta Adolf Hitler timis maladeskar de laring-kancero. Versimile pro to Warburg kom unika exploristo Judala darfis restar la KWI-direktisto til la fino di la Triesma Imperio. Pos 1945 il

La Germana Nobel-premiisto Otto Warburg dum sua experimenti relate la planto-fiziologio

recevis ofri di employeso inter
altro de Moskva ed Est-Berlin.
Tamen Warburg reputesanta kom
extravaganto pluse direktis sua
“un-viro-instituto” en Dahlem,
qua 1953 enkorpigesis aden la

Max-Planck-Gesellschaft, e
pos sua morto dum agosto
1970 des-ligesis.

Artiklo da Martin Koch, ek “Neues
Deutschland” (4. 10. 08) (t: gs)

Ido-Syntax - Wortfolge im Satz

In Ido gibt es Regeln für die Anordnung von Satzgliedern bzw. Wörtern, die der Klarheit dienen.

Die **regelmäßige Folge** der Satzglieder ist:

(1) Subjekt (2) Prädikat (3) Objekt (Ergänzung im vierten oder dritten Fall).

Beispiel: (1) La instruktisto (2) donas (3a) libro (3b) al discipulo.

(1) Der Lehrer (2) gibt (3a) ein Buch (3b) dem Schüler.

Jedes dieser Satzglieder wird von den zugehörigen Ergänzungen oder Umstandsbestimmungen begleitet.

Beispiel:

La bona instruktisto donas volente interesiva libro a diligenta discipulo.

Der gute Lehrer gibt gerne ein interessantes Buch einem fleißigen Schüler.

Wird die regelmäßige Folge der Satzglieder dadurch verletzt, dass das Objekt vor dem Subjekt steht (Inversion), dann ist an das Akkusativ-Objekt ein **n** anzufügen:

Beispiel: Regelmäßige Folge: Tu amas me - Du liebst mich

Inverser Folge: Tun amas me - Dich liebe ich oder

Tun me amas - Dich ich liebe

Außerdem ist bei der **Wortfolge** zu beachten:

Der **Artikel** muss dem Substantiv oder dem Adjektiv, zu dem es gehört, vorangehen. Beispiele: La instruktisto. La bona instruktisto. La boni.

Das **Adjektiv** und auch das eigenschaftswörtlich gebrauchte **Partizip** muss dem Substantiv, auf das es sich bezieht, unmittelbar vorangehen oder folgen.

Es sollte aber hinter dem Substantiv stehen,

- wenn es 2 oder 3 Silben länger als das Substantiv ist: *linguo internaciona*

- wenn es mehrere Adjektive sind: *la homo instruktita, senpartisa e prudenta*

- wenn es Ergänzungen hat: *la matro amata da ni*

Das Adjektiv kann auch entsprechend dem Wohllaut bzw. zum Vermeiden von Doppellauten positioniert werden: *aquo pura, alno alta, inteligenta pueri*.

Das **Adverb** muss dem Wort, auf das es sich bezieht, unmittelbar vorangehen oder folgen.

Beispiel: *Il volente asistas* oder *Il asistas volente*.

Aber folgende Adverbien müssen dem Beziehungswort immer vorangehen: ne, tre, nur.

Beispiele: *Il venos tre balde. Il nur hodie asistas.*

Me ne vidas la domo. Ne me vidis la domo, ma il vidis ol.

In den zusammengesetzten Zeiten des Verbs (aktiv und passiv) soll das **Partizip** stets dem Hilfsverb folgen. Es darf nur durch ein zum gleichen Verb gehöriges Adverb getrennt werden.

Beispiel: *Il esas multe laudata da omni, qui audis il.*

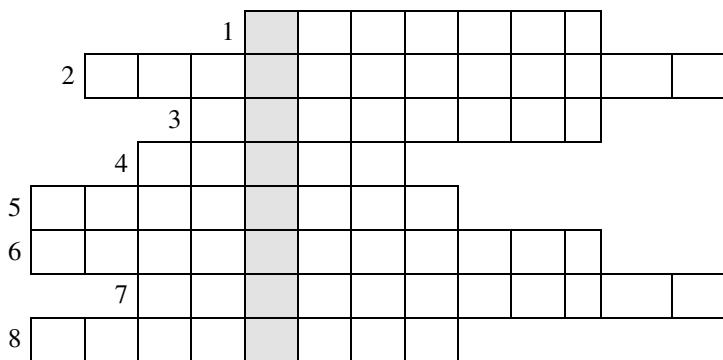
Das **Hilfsverb** muss dem zugehörigen Verb immer unmittelbar vorangehen: *Me devas lernar memore ica vorti.*

(a: fm)

Enigmato

Berlinani seniora dicas tale:

1. mikra karno-bulo rostita
2. bufonaji
3. 10-cent-moneto
4. botelo
5. paneto
6. bakbulo, fritita en saimo, marmelado injektita
7. tramo
8. mustardo

(rg)

Ido-Saluto! Editerio: Germana Ido-Societo

Postadreso: Eberhard Scholz, Rosenfelder Ring 18, 10315 Berlin

od info@idolinguo.de

Informeti pri Ido: www.idolinguo.de

Redakterio: Ido-amiki Berlin

Adresi: ver.di, FB 8, Köpenicker Straße 30,
10179 Berlin

ido-saluto@idolinguo.de

Banko: Deutsche Ido-Gesellschaft
Postbank Berlin
Konto 184566106, BLZ 10010010

Membri dil Germana Ido-Societo
recevas l' Ido-Saluto gratuite.

Por ne-membri la yarala abono
kustas adminime € 5,00.

Kunlaboranti di ca numero: G. Anton (ga), R. Gensch (rg), F. Möller (fm),

A. Neussner (an), G. Schlemminger (gs), E. Scholz (es), H.-G. Winkler (hw)

a = autoro; t = tradukero; f = fotografero